

Een samenspel van landbouw en natuur

een casestudy in het Maasheggengebied

Eline Koelman

Afstudeerproject Science in Society

Afdeling: ISIS, Radboud Universiteit Nijmegen

Begeleider: Noëlle Aarts

Tweede lezer: Riyan van den Born

Bèta Referent: Eric Visser

Radboud Universiteit

Maasheggen

Abstract

Dit onderzoek is een *case study* naar het Maasheggengebied, gelegen in Nederland op de grens van Noord-Brabant en Limburg. Het Maasheggengebied is een voor Nederland uniek natuurgebied. Het is een oud, agrarisch landschap dat opgedeeld is door heggen, zelfs eeuwenoude heggen. Deze heggen werden traditioneel gevlochten en dienden als veekering. Heggenvlechten is een belangrijk ambacht in de streek en wordt jaarlijks gevierd met een Nederlands Kampioenschap Maasheggenflechten. Vanwege deze heggen is het gebied in 2018 onderdeel geworden van het *UNESCO Man and Biosphere programma*.

In Nederland staan landbouw en natuur op gespannen voet met elkaar. Er wordt vaak gedacht dat het één ten koste gaat van het ander. De recente stikstofcrisis heeft dit conflict opnieuw sterk aangewakkerd. Het bijzondere van het Maasheggengebied is dat natuur en landbouw elkaar niet in de weg lijken te staan. Dit onderzoek richt zich op hoe we deze uitzondering kunnen begrijpen. Hierbij rijst de vraag: waarom gaan landbouw en natuur in het Maasheggengebied wel samen? Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek richt zich op de vraag op welke wijze de heggen in de streek hieraan bijdragen. Op basis van de inzichten die dit onderzoek heeft opgeleverd, zijn aanbevelingen geformuleerd voor andere gebieden in Nederland.

Het onderzoek is gebaseerd op 12 semigestructureerde interviews verdeeld over vier verschillende stakeholdergroepen: boeren, natuurbeschermers, de gemeente Boxmeer en vrijwilligers. Aanvullend is er archiefonderzoek gedaan om de historische context te begrijpen, die geleid heeft tot bepaalde ontwikkelingen in het gebied.

Uit de resultaten blijkt dat de heggen verschillende waarden representeren. Elke stakeholdergroep heeft een eigen reden om de heggen te behouden. De verschillende waarden die geïdentificeerd konden worden zijn: ecologische waarde, historische waarde, sociaal-culturele waarde, economische waarde en landschappelijke waarde. Deze diversiteit aan waarden zorgt voor een wederzijdse afhankelijkheid van de verschillende belanghebbenden. Dit wordt door verschillende stakeholders expliciet erkend. Uit dit onderzoek blijkt dat wederzijdse afhankelijkheid stimuleert tot samenwerking. De samenwerking tussen de verschillende groepen maakt het gebied veerkrachtig. De erkenning in de vorm van een UNESCO status voor het gebied is eveneens een belangrijke versterkende factor gebleken. De verschillende waarden komen samen in het heggenvlechten. Het behoud van de heggen wordt inmiddels door alle stakeholders als noodzakelijk wordt beschouwd voor de identiteit van het gebied.

In het Maasheggengebied is de motivatie om de heggen te behouden en beschermen verankerd in een samenspel van factoren. Al deze factoren versterken elkaar. Dit is niet iets dat zomaar ontstaan is. De geschiedenis van het gebied speelt een belangrijke rol in de verbondenheid van mensen met het gebied zoals die nu bestaat. Daarom is één van de belangrijkste aanbevelingen van dit onderzoek om de geschiedenis van een gebied te achterhalen en te gebruiken voor het vertellen van de verhalen van het gebied. Hierdoor krijgen mensen de kans om een band op te bouwen met hun gebied waardoor zij gemotiveerd raken om het gebied te beschermen. Het is het belangrijk om de diversiteit aan waarden en belangen in een gebied te erkennen en te waarborgen. Om zoveel mogelijk stakeholders in een gebied te motiveren voor samenwerking met het oog op de natuur is dit cruciaal.

Voorwoord

Afstuderen tijdens de Coronacrisis was niet altijd gemakkelijk. Toch heb ik met heel veel plezier aan mijn onderzoek gewerkt. Het resultaat ligt nu voor u: een samenspel tussen landbouw en natuur. Als bioloog was het interessant om te onderzoeken hoe dat samenspel in het Maasheggengebied tot stand gekomen is. Verlies van biodiversiteit is een groot probleem en meestal staan boeren en natuurbeschermers tegenover elkaar. Zeker in ons kleine kikkerlandje waar ruimte schaars is.

Als geboren en getogen Gouwenaar, ben ik opgegroeid tussen de uitgestrekte groene weilanden van het Groene Hart. Ik heb altijd veel tijd doorgebracht in de polders om Gouda heen, te voet, op skates of te paard. Die oneindige groene vlakten zijn daarmee onderdeel geworden van wie *ik* ben. In het Groene Hart kom ik thuis. Dit idee stond aan de basis van deze scriptie. Immers, ik kon vast niet de enige persoon zijn die zo'n verbondenheid voelde met een specifiek landschap.

Ik heb veel geleerd van de verhalen en ervaringen van de verschillende stakeholders. Kwalitatief onderzoek was nieuw voor mij, net als het onderzoek in het archief. Ik heb met enorm veel plezier aan dit onderzoek gewerkt. De diversiteit van methoden en bronnen maakte dat ik steeds weer nieuwe dingen kon ontdekken.

Ik wil graag al mijn respondenten bedanken voor de goede gesprekken, nieuwe inzichten en interessante interviews. Iedereen heel erg bedankt voor de warme ontvangst, online, met een kop thee of in de stal. Verder wil ik graag Noëlle Aarts bedanken voor haar begeleiding en feedback, Eric Visser en Riyan van den Born voor het lezen. Ook wil ik graag een eervolle vermelding geven aan mijn vader. Bedankt voor het proeflezen, voor de steun en voor de goede moed.

Eline Koelman
Nijmegen, 14 januari 2021

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	9
1.1 Inleiding.....	9
1.2 Probleemstelling.....	9
1.3 Het Maasheggengebied.....	10
1.4 Onderzoeksdoel en vraagstelling	12
1.5 Achtergrond van deze studie.....	12
1.6 Leeswijzer	15
2. Theoretisch Kader	16
2.1 Positive deviance.....	16
2.2 Geschiedenis, attractoren en tipping points	17
2.3 Motivaties.....	19
2.4 Identiteit en plaats	19
2.5 Natuurbeelden	20
2.6 Samenvatting.....	21
3. Methoden van onderzoek	22
3.1 Onderzoeksstrategie	22
3.2 Empirisch onderzoek	22
3.3 Data analyse	23
4. Resultaten	25
4.1 Geschiedenis van het heggenvlechten in het Maasheggengebied	25
4.2 Natuur in het Maasheggengebied.....	28
4.3 Heggenvlechten: waarom een ambacht een landschap beschermt	29
4.4 Place attachment.....	36
4.5 De verhalen van het Maasheggengebied	37
4.6 Natuurbeelden	41
4.7 Samenvatting.....	43
5. Discussie.....	44
5.1 Geschiedenis en tipping points	44
5.2 Verschillende motivaties voor eenzelfde ambitie	45
5.3 Storytelling	46
5.4 Samenwerking	46
5.5 Natuurbeelden	47
5.6 Beperkingen van het onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek	47
6. Conclusie	49
6.1 Aanbevelingen	50
7. Referenties	52

1. Inleiding

1.1 Inleiding

Denkend aan Nederland, met onder meer het platte, lage rivierenlandschap, dan valt op dat een weidegebied meestal gevisualiseerd wordt als een met hekken omheind grasgebied. Een grasgebied dat zo glad oogt als een biljartlaken, waar in de lente gierkarren mest injecteren. Kaarsrechte lijnen, vaak doorsneden door een snelweg. Een monotoon landschap dat de basis vormt van de vele conflicten tussen agrariërs en natuurbeschermers. De recente aankondiging van stikstofmaatregelen is een actueel voorbeeld van zo'n conflict.

Die stikstofmaatregelen waren reden genoeg voor Nederlandse boeren om massaal over diezelfde snelwegen naar het Malieveld in Den Haag te rijden. Stikstofdepositie is een van de vele onderwerpen waarover boeren het vaak oneens zijn met de overheid of natuurbeschermers. Fosfaatrechten, waterpeil, biodiversiteit, het gebruik van pesticiden: de verschillende belangen liggen ver uiteen en lijken niet verenigbaar. In ons kleine kikkerlandje staan landbouw en natuur vaak op gespannen voet met elkaar. Zo lijken de boerenprotesten uit 2019/2020 naar aanleiding van de stikstof maatregelen aan te geven dat productie en natuurbehoud niet samengaan. Of beter, dat productie niet samen kan gaan met natuurbescherming.

Echter, op de grens van Limburg en Noord-Brabant ligt een uniek landbouwgebied: het Maasheggengebied. Geen hekken, maar eeuwenoude heggen houden het vee in de wei. Grasland waar rapunzelklokje, veldgerst en koekoeksbloemen rijkelijk bloeien. Een habitat voor bijen, vlinders en akkervogels (Schotman, Ottburg, Poelmans, & Teunissen, 2015). Heggen die akkers en grasland van agrariërs omzomen en die beschutting bieden aan allerlei vogels, zoogdieren en insecten. Omdat we hier te maken hebben met een uitzonderlijke situatie dringt de vraag zich op hoe we het samengaan van natuur en landbouw in het Maasheggengebied kunnen begrijpen. Deze thesis zal deze uitzonderingspositie onderzoeken en beschrijven om zo aanbevelingen te kunnen geven voor andere gebieden in Nederland.

1.2 Probleemstelling

In Nederland zijn natuurbescherming en landbouw verstrengeld in een langlopend conflict (Aarts, 1998; Lauret, Delibes-Mateos, Mougeot, & Arroyo-Lopez, 2020). Dit probleem is niet nieuw (Pees, 2018) maar tegenwoordig lijken natuurbescherming en landbouw vaker en harder te botsen (Stokstad, 2019). Een conflict dat zich niet beperkt tot de boeren en bestuurders, ook de burgers zijn verdeeld in hun meningen over boeren en natuur. Verschillende nieuwsmedia hebben hier uitgebreid aandacht aan besteed (ANP, 2019; Berg, 2019; Hakkenes, 2020; Khaddari, 2019).

De landbouw is in de loop der tijd sterk geïntensiveerd (Matson, Parton, Power, & Swift, 1997). De toenemende mechanisatie van de landbouw maakte het agrarisch benutten van grotere gebieden mogelijk (Sheail, 1995). Daarnaast veranderde de uitvinding van kunstmest het verbouwen van gewassen (Matson, Naylor, & Ortiz-Monasterio, 1998). Meer opbrengst per hectare werd mogelijk, voedsel is in steeds grotere hoeveelheden te produceren. Dit heeft zijn onmiskenbare weerslag op de omgeving: velden met alleen maïs, bieten of koolzaad, grote kavels, geen wisselbouw. Productie lijkt boven de natuur te gaan.

Was landbouw ooit de leverancier van voedsel voor een lokale gemeenschap op relatief kleine kavels, nu is het een commerciële bedrijfstak die voor de wereldwijde markt produceert. Bedrijfsvoering is een grotere rol gaan spelen voor boeren. Op contractbasis wordt een afgesproken

hoeveelheid van een product geleverd op een bepaald tijdstip. Het resultaat telt, evenals maximaal produceren. Het gevolg is dat het idee heerst dat natuurbehoud een negatieve invloed heeft op de productie (Gosling & Williams, 2010). Grasland moet gemakkelijk te maaien zijn en qua voedingswaarde moet het voorspelbaar zijn. Weidebloemen geven niet allemaal dezelfde voedingswaarde en 'verruigen' de boerennatuur (Aarts, 1998). Evenzeer mag maaisel geen giftige planten bevatten wanneer het als voer dient. Het moet het in één handeling zijn te oogsten, zonder controle.

In de akkerbouw zijn monoculturen efficiënt bij het produceren van de afgesproken hoeveelheid voedsel. Monoculturen zijn gevoelig voor ziektes en plagen en zullen hiertegen behandeld moeten worden, met negatieve gevolgen voor het milieu (Young et al., 2005). Niet alleen plaaginsecten worden gedood, maar ook nuttige soorten verdwijnen. Met het wegvallen van vele wilde akkerplanten, trekken dieren weg. Hun habitat is vernietigd. Voedsel voor de van oudsher aanwezige populatie is er niet meer. Hun oorspronkelijk leefgebied kan hen niet meer onderhouden (Norris, 2008).

Agrarische bedrijfsvoering met oog op natuurbehoud betekent een verminderde efficiëntie en dus een verminderde opbrengst. Het gevolg is inkomensverlies. De overheid biedt door middel van subsidies een tegemoetkoming, maar over het algemeen staan de te verkrijgen subsidies niet in verhouding tot het inkomstenverlies voor de boer (Aarts, 1998; Kächele & Dabbert, 2002; Westerink-Petersen, 2010). Er is geen (economische) drijfveer voor de boeren om hun bedrijfsvoering te veranderen. Deze botsende belangen (biodiversiteit versus agrarische efficiëntie) creëren spanningen. De spanning tussen landbouw en natuur, die gaandeweg is ontstaan, maakt natuurbescherming een complexe taak. Immers, het beschermen van de natuur is lastig te verenigen met maximale productie.

In Nederland, een klein en dichtbevolkt land, is weinig ruimte voor verschillende vormen van landgebruik (woningbouw, landbouw, natuur, etc.). Hierdoor is het moeilijk om het belang van natuurbescherming voor alle belanghebbenden te verantwoorden (Drenthen, 2017). Boeren in of nabij een natuurgebied zullen hele andere belangen hebben dan recreanten of natuurbeschermers. Door ons kleine dichtbevolkte landoppervlak staat er een grote druk op de natuurgebieden in Nederland. Door intensivering van landbouw en urbanisatie verslechtert de kwaliteit van de bestaande natuur en is het moeilijk om nieuwe natuur te creëren (WereldNatuurFonds, 2020).

Opvallend genoeg staan de natuur en de mens in het Maasheggengebied niet tegenover elkaar. Hier wordt momenteel hard gewerkt om 'oude' natuur te herstellen. Omdat het gaat om agrarisch gebied, zijn hier ook boeren bij betrokken. Er lijkt een gezamenlijk belang te zijn om de heggen te behouden. De vraag is welke belangen en welke motivaties ten grondslag liggen aan deze samenwerking.

1.3 Het Maasheggengebied

Het Maasheggen gebied ligt aan de Brabantse oever van de Maas, maar beslaat ook deels Limburg. Het Maasheggengebied is van oudsher een door de mens gevormd productielandschap, maar wel met een zeer hoge biodiversiteit. Dit is te danken aan de meidoornhagen die al eeuwenlang gebruikt worden als veekering. Sinds 25 juli 2018 draagt het Maasheggengebied de status "Man and Biosphere" (MaB) van *UNESCO*. Deze status wordt gegeven aan gebieden waar mens en natuur in harmonie samenleven. Het Maasheggengebied heeft naast de *UNESCO* status ook de status van een Natura2000 gebied en valt daarmee onder de Europese natuurbeschermingswetgeving. Nederlandse natuurbeschermingsorganisaties zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, maar ook Vereniging Nederlands Cultuurlandschap beheren actief in het gebied.

Het Maasheggengebied wordt beschouwd als het oudste nog bestaande cultuurlandschap van Nederland. Een cultuurlandschap is een landschap dat is gevormd door de activiteiten van mensen. Vijvers, kleiwielen, akkers en weilanden, grienden en knotbomen kunnen allemaal onderdeel zijn van een cultuurlandschap. Daarbij zijn in een cultuurlandschap vaak ook historische en culturele elementen te zien. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld sporen van een specifieke landbouwtechniek of aanpassingen aan het landschap om het leefbaarder te maken (bijvoorbeeld de aanleg van terpen). De cultuurhistorie van een gebied is vaak bepalend voor de identiteit van het gebied en de inwoners ervan. Deze identiteit wordt bepaald door specifieke kenmerken en karakteristieken, ontstaan door soms eeuwenoude gebruiken, die een gebied onderscheiden van andere gebieden (Farjon, Dijkstra, Dirkx, & Koomen, 2001). Inwoners van een cultuurlandschap kunnen de unieke kenmerken van een gebied aan hun eigen identiteit koppelen. Denk bijvoorbeeld aan de vele dijken in Nederland en Nederlanders en hun strijd tegen de zee (Jensen, 2018).

In het Maasheggengebied is de cultuurhistorie vooral terug te zien in de meidoornhagen. Heggen zijn lijnvormige landschapselementen met opgaande begroeiingen, aangeplant door mensen (Bokdam & Smit, 1979; Renes, 1992). De meidoornstruiken worden gevlochten om zo tot dichte hagen te komen waar het vee niet doorheen kan, mede vanwege de doornen aan de struiken. Met de opkomst van prikkeldraad en stroomdraad zijn veel heggen grotendeels vervangen door deze minder arbeidsintensieve omheiningen. Een deel van de heggen is echter behouden gebleven (zie afbeelding 1) en deze worden nu beheerd door vrijwilligers en verschillende natuurbeheerorganisaties.

Afbeelding 1 | Luchtfoto van het Maasheggengebied. Foto: Aeropicture. Bron: unesco.nl

De nog bestaande heggen hebben een grote cultuurhistorische waarde voor natuur en landschapsbeleving. Sommige heggen zijn waarschijnlijk honderden jaren oud, maar de echte leeftijd is onbekend. Het dateren van de heggen is namelijk moeilijk zonder de heggen te beschadigen. Om bijvoorbeeld ringen te tellen moet er een stam afgezaagd worden. Dit is onwenselijk gezien de relatieve zeldzaamheid van de hele oude heggen. Daarom wordt de leeftijd van de heggen geschat op basis van de soortensamenstelling in en onder de heg. Als richtlijn wordt aangehouden dat er voor iedere boom- en struiksoort in 30 meter heg, 100 jaar ouderdom geteld mag worden (Dirkmaat, 2006). Dit is geen exacte wetenschap en resulteert op zijn best in een grove schatting.

De leeftijdsschattingen op basis van de soortensamenstelling kunnen vergeleken worden met verschillende typen bronnen om tot een nauwkeurigere datering te komen. Het gebruik van heggen als afscheiding is oud en terug te zien in verschillende historische bronnen. Hierbij kan gedacht worden aan schilderijen of afbeeldingen van het Maasheggengebied, aan beschrijvingen van het gebied (zoals in *Caesars Bello Gallico*) of aan egodocumenten. In kadastrale gegevens van de dorpen Vierlingsbeek (Bruggeman, 2009) en Grave (Geloven, 2009) uit de periode van 1825 - 1831 wordt er in ieder geval al gesproken over percelen, weiden en tuinen omringd door heggen. Deze dorpen liggen in de kern van het huidige Maasheggengebied.

1.4 Onderzoeksdoel en vraagstelling

Deze studie gaat dieper in op de verschillende motivaties van belanghebbenden in het Maasheggengebied (boeren, natuurbeschermers, vrijwilligers, gemeente Boxmeer) om de heggen te behouden. Het doel van deze studie is om nieuwe inzichten te genereren op basis waarvan aanbevelingen kunnen worden gedaan voor het behouden en versterken van cultuurlandschappen met het oog op het behoud van biodiversiteit.

Om het gedrag van de stakeholders te begrijpen, moet er onderzoek gedaan worden naar de geschiedenis van het heggenvlechten, de cultuurhistorie van dit gebied, en hoe deze samenhangt met het natuurinclusieve gedrag van agrariërs in het gebied. Uit verschillende studies blijkt dat de bereidheid van boeren om natuur inclusief te boeren, vooral uit persoonlijke motivatie voortkomt (De Snoo et al., 2013; Runhaar et al., 2017; Siebert, Berger, Lorenz, & Pfeffer, 2010). Deze motivaties kunnen heel uiteenlopend zijn. Hoewel de motivaties van boeren veel onderzocht zijn, is onderzoek naar motivaties die ten grondslag liggen aan concreet gedrag schaars (De Snoo et al., 2013). De boeren in het Maasheggengebied lijken de heggen in het gebied te accepteren en zelfs te waarderen. Dit onderzoek richt zich op hoe we deze uitzondering kunnen begrijpen. Daarnaast zullen er aanbevelingen geformuleerd worden voor andere gebieden in Nederland. Daarom zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Welke factoren en motivaties hebben in het verleden bijgedragen, en dragen in het heden bij aan het behoud van de heggen in het Maasheggengebied?
- Wat kan er van het Maasheggengebied geleerd worden voor de bescherming van (cultuur)landschappen elders in Nederland?

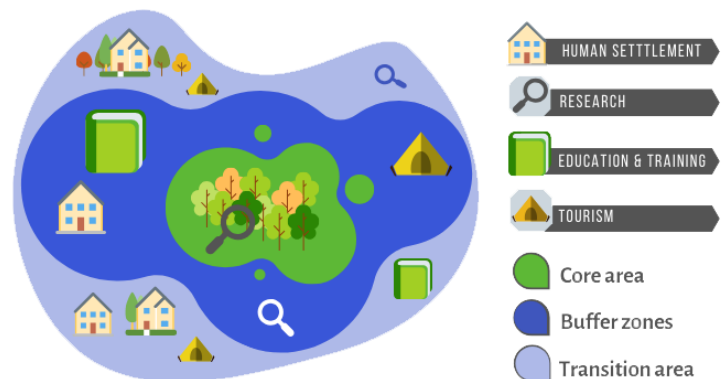
1.5 Achtergrond van deze studie

Als eerste zal het *UNESCO Man and Biosphere programma* toegelicht worden. Dit programma heeft als doel om onderzoek te doen naar- en de duurzame ontwikkeling van mens - natuur relaties te stimuleren. Vervolgens wordt er ingegaan op natuurbescherming in Nederland, in zijn algemeen. Dit is belangrijke informatie om context te geven aan de bescherming van het Maasheggengebied.

1.5.1 UNESCO Man and Biosphere

Biosfeer gebieden zijn natuurgebieden waarin de conservatie van biodiversiteit samen gaat met duurzaam landgebruik (UNESCO). Binnen deze gebieden wordt er interdisciplinair onderzoek gedaan naar de samenhang tussen sociale interacties, landgebruik, ecologie en biodiversiteit. Concreet bestaat een biosfeer gebied uit drie lagen:

- *De kern (Core area): een beschermd gebied dat bijdraagt aan het behoud van een landschap, ecosysteem, soorten en genetische variatie*
- *De bufferzone (Buffer zones): aangrenzend aan de kern. Deze zone wordt gebruikt voor duurzame activiteiten, monitoring, wetenschappelijk onderzoek en educatie.*

Afbeelding 2 | Schematische weergave van de indeling van een Man and Biosphere gebied. Bron: unesco.org/mab

- *De overgangszone (Transition area): hier vinden activiteiten plaats ter bevordering van economische en humane ontwikkeling op een ecologisch duurzame manier.*

Kort samengevat moet een gebied dus drie functies vervullen (zie afbeelding 2): natuurbescherming (Core Area), duurzame economische ontwikkeling (Transition Area) en educatie en onderzoek (Buffer zone).

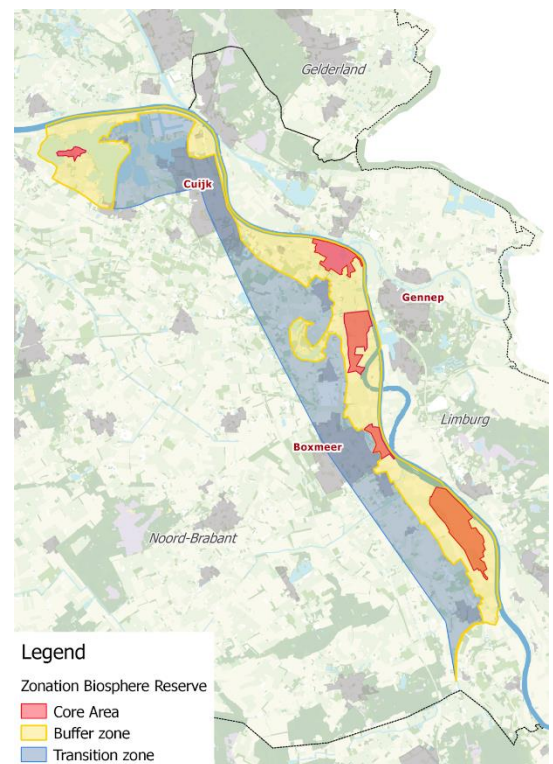
Een voorwaarde is dat het gebied voldoende oppervlak moet beslaan om deze drie functies op lange termijn te kunnen behouden. Een tweede voorwaarde is dat het cultureel belang beschreven wordt, zowel historisch als hedendaags. Het Maasheggengebied voldoet aan deze eisen. Op afbeelding 3 is de zonering van het MaB programma in het Maasheggengebied weergegeven.

1.5.2 Natuurbescherming in Nederland

Verschillende organisaties in Nederland zijn van belang voor het natuurbeheer. Een van de oudste organisaties, is Staatsbosbeheer (SBB). SBB werd in 1899 opgericht door de rijksoverheid. Het doel van SBB was om bossen aan te planten en te onderhouden. Niet zozeer ter bescherming van de Nederlandse bossen, maar om stuifzanden te stabiliseren en zo onder andere de kustbescherming te versterken. Daarnaast was er een enorme vraag naar hout voor bijvoorbeeld mijnbouw. Een groot deel van de door SBB aangelegde bossen waren productiebossen om aan deze vraag te voldoen. Pas in 1928 kreeg SBB officieel ook natuurbescherming als taak. Sinds 1998 is SBB een zelfstandige organisatie.

Met de oprichting van Natuurmonumenten in 1905 door J. P. Thijsen werd er een start gemaakt met de natuurbescherming in Nederland. Aanleiding hiertoe waren de plannen om het Naardermeer te dempen en te gebruiken als vuilstort. Tegenwoordig is Natuurmonumenten eigenaar en/of beheerder van verschillende natuurgebieden in Nederland (Piek & van Tooren, 2005).

In 1928 ontstond de eerste natuurwetgeving in Nederland: de Natuurschoonwet. In deze wet zijn fiscale faciliteiten voor landgoedeigenaren geregeld, maar deze wet bevat geen concreet natuurbeschermingsbeleid. In 1935 werd het Ministerie van landbouw en visserij opgericht als zelfstandige overheidsorganisatie. Natuurbeheer werd in 1989 toegevoegd aan de portefeuille van dit ministerie (tegenwoordig het Ministerie van landbouw, natuur en voedselkwaliteit). Pas toen kwam natuurbescherming volledig onder de verantwoordelijkheid van de overheid. In 1990 werd het Natuurbeleidsplan opgesteld waarin het idee van een Ecologische Hoofdstructuur (EHS) werd geïntroduceerd. De EHS is een netwerk van natuurgebieden in Nederland. Het doel van deze maatregelen was om de biodiversiteit in Nederland in ieder geval niet verder te laten afnemen. Tegenwoordig heet de EHS het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Dit beleid streeft naar het terugdringen van fragmentatie en het verbinden van de verschillende natuurgebieden in Nederland. In 2004 werd er een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden samengesteld op basis van de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992). Dit netwerk is het Natura2000 netwerk en is de hoeksteen van het EU beleid voor het behoud en herstel van biodiversiteit. Het netwerk beschermt zowel ecosystemen als individuele soorten.

Afbeelding 3 | Kaart van het Maasheggengebied. De verschillende zones van het MaB gebied zijn gemarkeerd. Bron: <https://www.maasheggenunesco.com/nl/over-maasheggen-unesco/over-unesco-man-biosphere/>

Natura2000-gebieden moeten beschermd worden tegen de uitstoot van stikstof en geluidshinder. De Vogel- en Habitatrichtlijn zijn wettelijk bindend. Aanwezigheid van een soort op een van beide lijsten kan ertoe leiden dat een EU-lidstaat verplicht wordt om een bepaald gebied te beschermen (Ministerie van Landbouw). Of een gebied voldoet aan de Natura2000 eisen, wordt getoetst door de Flora en Faunawet in Nederland. In 2013 bestond 23% van het oppervlak van EU landen uit Natura2000 gebied. De Oeffelter Meent, onderdeel van de Maasheggen, is een Natura2000 gebied.

Behalve SBB en Natuurmonumenten, is het Wereld Natuur Fonds (WNF) actief in Nederland. Sinds 2008 brengt de organisatie iedere twee jaar het Living Planet Report uit. Dit rapport beschrijft de gemiddelde Nederlandse ecologische voetafdruk, maar ook hoe het gaat met verschillende soorten (groepen) in Nederland. Hoewel het WNF vooral bekend is van internationale projecten, zijn er ook verschillende binnenlandse projecten geweest. In 2015 heeft het WNF meegewerkt aan het project Natuurherstel Haringvliet, samen met o.a. Natuurmonumenten en SBB. De organisatie focust vooral op bescherming van de natuur en het vergaren van fondsen. Naast deze grote organisaties zijn er verschillende kleinere natuurbeschermingsorganisaties actief in Nederland. Enkele voorbeelden zijn Das & Boom, de Zoogdiervereniging, SOVON, RAVON, FLORON en de Waddenvereniging.

Binnen de Nederlandse natuurbescherming zijn drie visies op natuur(beheer) te onderscheiden: de klassieke natuurbeschermingsvisie, de natuurontwikkelingsvisie en de functionele natuurvisie. De klassieke natuurbeschermingsvisie, met als bekendste vertegenwoordiger Victor Westhoff, is de stroming die van mening is dat natuur actief beheerd moet worden. Westhoff was een gerenommeerd vegetatiekundige verbonden aan de Wageningen Universiteit en later als hoogleraar aan de Radboud Universiteit. Met zijn rede voor het congres van de Nederlandse jeugdbond voor Natuurstudie in 1945 legde hij de basis voor de klassieke natuurbeschermingsvisie. Westhoff beargumenteerde dat de natuur in Nederland verbonden is met oude vormen van agrarisch beheer. Die oude vormen van agrarisch beheer moesten volgens hem nagebootst worden om zo unieke soorten te behouden. Hij introduceerde de term "half-natuur" (Westhoff, 1970). Het Maasheggengebied kan, als cultuurlandschap, beschouwd worden als 'half-natuurlijk'.

Bijna lijnrecht tegenover deze visie staat 'wildernisbeheer': de natuurontwikkelingsvisie. Deze visie op natuurbeheer staat voor zo min mogelijk menselijk ingrijpen. Het streven is om natuurlijke processen hun gang te laten gaan. Een bekende vertegenwoordiger van deze visie is Frans Vera. Hij was betrokken bij het ontwikkelen van de Oostvaardersplassen en Plan Ooievaar (Riverengebied). Daarnaast heeft hij meegewerkt aan de ontwikkeling van de EHS. Frans Vera staat vooral bekend om zijn theorie over grote grazers en natuurlijk graasbeheer.

De derde visie is de functionele natuurvisie. Deze visie richt zich op de 'verhouding landbouw en natuur'. Het streven is naar natuurbescherming binnen het gangbare boerenbedrijf. Erven, slootkanten en bermen worden ook tot natuur gerekend. Daarnaast is er aandacht voor recreatie en waterbeheer. Natuur zou al deze functies moeten vervullen. Reservaten zijn dus niet het doel. Het overall in voldoende mate aanwezig zijn van natuur is het doel, zonder de belangen van stakeholders (in het bijzonder boeren) aan te tasten. Natuur gaat samen met, en moet voldoen aan de eisen en behoeftes van de agrariërs, visserij en recreanten. Het Centrum voor Landbouw en Milieu is een van de organisaties die deze visie aanhoudt. Deze natuurvisie verschilt van de Klassieke natuurbeschermingsvisie in de kijk op natuur. De functionele natuurvisie richt zich niet op zeldzaamheid en conservatie van soorten, maar op de functie en toegankelijkheid van de natuur voor de mens, en hoe deze functies samen kunnen gaan (recreatie, visserij, landbouw etc.). De klassieke natuurbeschermingsvisie richt zich juist sterk op het behouden van zeldzame soorten en het cultuurlandschap.

De wetgeving en beleidsplannen omtrent natuurbescherming in Nederland en Europa zijn veelal *top-down* geïntroduceerd (Keulartz, 2009). De regels en plannen worden veelal opgelegd, maar niet

overlegd. Dit heeft het conflict tussen landbouw en natuurbescherming sterk aangewakkerd. De *top-down* aanpak van de overheid heeft een nadelig effect op de samenwerking tussen landbouw en natuurbeschermers. Denk aan de boerenprotesten rondom de (aangekondigde) stikstofmaatregelen.

Conflicterende belangen omtrent grondgebruik vormen de basis voor de spanning tussen landbouw en natuur in Nederland. Wet- en regelgeving voor landbouw en grondgebruik komen in Nederland beide van hetzelfde ministerie. Hierdoor zullen er altijd compromissen gesloten moeten worden tussen landbouw en natuur. Bijgevolg staan landbouw en natuur bijna voortdurend op gespannen voet met elkaar. Echter, wanneer compromissen gestoeld worden op de belevingswereld van de betrokkenen en zij het gevoel hebben gehoord te worden, zullen zij gemotiveerder zijn. Idealiter ontstaat er een *bottom-up* samenwerking tussen betrokkenen waardoor compromissen sneller geaccepteerd zullen worden.

1.6 Leeswijzer

Tot nu toe is het kader van deze studie uiteengezet (conflicten tussen landbouw en natuur) en is het Maasheggengebied geïntroduceerd. Ook de onderzoeksvragen die dit onderzoek sturen zijn kort toegelicht. Als laatste is er achtergrondinformatie gegeven over het *UNESCO Man and Biosphere* programma en natuurbescherming in Nederland in het algemeen.

In hoofdstuk 2 zullen theoretische concepten uitgelegd worden welke mede richting hebben gegeven aan het interpreteren van de resultaten. In hoofdstuk 3 zullen de methoden van onderzoek besproken worden. Vervolgens worden in hoofdstuk 4 de resultaten van het onderzoek uiteengezet. Als eerste zullen de resultaten van het archiefonderzoek aan bod komen. Daarna worden de resultaten van de interviews beschreven en geïllustreerd aan de hand van tekstfragmenten uit het onderzoeksmateriaal. In hoofdstuk 5 zullen de resultaten bediscussieerd worden tegen het licht van relevante literatuur en de concepten uit hoofdstuk 2, gevolgd door de beperkingen van dit onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek. In hoofdstuk 6 worden de conclusies van het onderzoek gepresenteerd en aanbevelingen gedaan voor andere natuurgebieden in Nederland.

2. Theoretisch Kader

In het theoretisch kader wordt een aantal wetenschappelijke theorieën en concepten toegelicht welke richting geven aan het onderzoek. Deze theoretische achtergrond zal gebruikt worden om data te beschrijven en te analyseren. Een belangrijk onderdeel van het theoretisch kader is het definiëren van *key concepts* (Verschuren, Doorewaard, & Mellion, 2010). Hierdoor krijgt de onderzoeksvraag meer context. Het definiëren van deze concepten schept ook duidelijkheid in het onderwerp, het onderzoeksdoel en de onderzoeksvraag (Flick, 2015).

Als overkoepelende benadering zal *positive deviance* toegelicht worden (2.1). In de Maasheggen lijkt men tegen de stroom in te zwemmen. Men wijkt af van de landelijke lijn. De vraag hoe afwijkend positief gedrag ontstaat in een omgeving waarin dit niet gestimuleerd wordt, wordt deels verklaard op basis van literatuur.

Vervolgens zal besproken worden hoe de geschiedenis van een gebied van belang is om ontwikkelingen in het heden te kunnen verklaren. Hoofdstuk 2.2 gaat in op hoe zogenoemde *attractoren* en *tipping points* de loop van de geschiedenis verklaren. Deze begrippen zullen gebruikt worden om de historische context van het Maasheggengebied te duiden.

Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek bestaat uit de verschillende motivaties van mensen. In 2.3 worden *motivaties* besproken aan de hand van de behoeftehiërarchie van Maslow. Daarnaast wordt de koppeling gemaakt tussen motivaties, waarden en acties.

Daarna zal er ingegaan worden op de betekenis van *identiteit* en *verbondenheid met plaats* (*sense of place*) en hoe deze begrippen samenhangen (2.4). Er wordt onderzocht in hoeverre een emotionele band met een gebied, een thuis, van invloed is op het draagvlak voor beschermingsmaatregelen. Als laatste zal er besproken worden hoe natuur-verbondenheid en onze *natuurbeelden* onze acties kunnen beïnvloeden (2.5).

2.1 Positive deviance

Positive deviance verwijst naar zowel een theoretisch concept (positief afwijkend gedrag) als een strategie: het zoeken naar een 'rolmodel', een uitschieter die tegen de verwachtingen in succesvol is (Herington & van de Fliert, 2018). Spreitzer en Sonenshein (2004) definiëren *positive deviance* als: "*intentional behaviors that depart from the norms of a referent group in honorable ways*". Een *positive deviance* kan dus gedefinieerd worden als vrijwillig, positief afwijkend gedrag, in een omgeving waarin dit gedrag niet gestimuleerd wordt (Spreitzer & Sonenshein, 2004).

In het Maasheggengebied lijkt sprake van positief afwijkend gedrag op het gebied van natuurbeheer voor en door agrariërs. De mate van natuurherstel en boerenbeheer in het Maasheggengebied is, in vergelijking met de rest van Nederland, zo'n positieve uitzondering. Deze *positive deviance* kan theoretisch en strategisch onderzocht worden. Theoretisch, omdat er sprake is van positief afwijkend gedrag. Strategisch, omdat het gebied als rolmodel kan dienen voor natuurbeheer in agrarisch gebied.

Om te spreken van een *positive deviance*, moeten alle betrokkenen over dezelfde bronnen kunnen beschikken. In het geval van natuurbeheer (al dan niet door boeren) betekent dit bijvoorbeeld dat alle beheerders toegang moeten hebben tot gelijke overheidssubsidies en andere vormen van ondersteuning.

Een *positive deviance* kan ontstaan wanneer er sprake is van 'psychological empowerment' (Appelbaum, Iaconi, & Matousek, 2007). Dit betekent dat er niet alleen een intrinsieke motivatie nodig is, maar ook een gevoel van zelfcontrole en actieve betrokkenheid in het werk (Appelbaum et al., 2007). Zo kan een 'groene' ervaring een ecologische *positive deviance* bevorderen, ondanks de grote sociale druk om met de stroom mee te gaan (Walls & Hoffman, 2013). Mogelijk ervaren de boeren in het Maasheggengebied nog altijd een actieve betrokkenheid als het aankomt op de heggen in het gebied, wat de positieve uitzondering van het gebied kan verklaren.

In het Maasheggengebied is er niet alleen de wil om de natuur te behouden, maar er wordt ook actief naar gehandeld. Het UNESCO reservaat in het gebied vergroot deze uitzonderingspositie van het gebied. De theorie over de totstandkoming van een *positive deviance* kan helpen begrijpen waarom in het Maasheggengebied natuur inclusieve landbouw zo succesvol is. Behouden boeren de heggen door maatschappelijke of juridische druk, of vanuit een intrinsieke (eigen) motivatie? Juist actieve betrokkenheid van boeren bij het onderhouden van de heggen kan aan de basis liggen van het succes in het gebied.

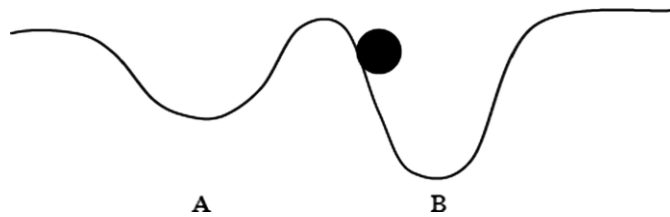
2.2 Geschiedenis, attractoren en tipping points

Om te begrijpen hoe verschillende ontwikkelingen het Maasheggengebied gevormd hebben, moet de historische context van het gebied bestudeerd worden. Een historische perspectief biedt een tijdlijn waarlangs de ontwikkelingen in het gebied onderzocht kunnen worden. Hierdoor kan een beeld gevormd worden van de factoren die in onderlinge samenhang geleid hebben tot de hedendaagse situatie in het Maasheggengebied. De historie van het gebied geeft inzicht in de lokale cultuur en gewoonten en waar deze vandaan komen.

De samenhang van al deze factoren vormt een complex geheel. Door *complexiteitstheorie* te gebruiken als historische benadering kunnen deze complexe interacties begrepen worden binnen hun culturele en historische context. Op deze manier kan data vergaard worden over veranderingen gedurende een langere tijdsperiode. Daardoor kan er gezocht worden naar een verklaring voor hoe veranderingen in de samenleving ontstaan (Callaghan, 2008). Het begrip van de historische context is hiervoor cruciaal omdat veranderingen vaak niet ontstaan door één grote gebeurtenis, maar door de complexe interacties tussen verschillende kleine ontwikkelingen. Dit geheel van veranderende interacties en ontwikkelingen wordt ook wel een *dynamisch systeem* genoemd (Coleman, Vallacher, Nowak, & Bui-Wrzosinska, 2007). Binnen een dynamisch systeem kan een kettingreactie ontstaan van kleine, ogenschijnlijk onbelangrijke gebeurtenissen. Daardoor kan uiteindelijk een *tipping point* ontstaan, een onomkeerbaar moment dat een nieuwe richting geeft aan de ontwikkelingen (Aarts, 2018). De zogenoemde druppel die de emmer doet overlopen. Tegelijkertijd kunnen veranderingen uitblijven, ook bij grote pogingen daartoe, omdat het systeem er toe neigt zichzelf in stand te houden.

In een dynamisch systeem ontstaan *attractoren*: een stabiele staat in het dynamische systeem dat in stand wordt gehouden door een bepaalde set van normen, waarden en praktijken, verankerd in de samenleving. Zo'n stabiele staat wordt bijvoorbeeld zichtbaar in heersende ideeën of gespreksonderwerpen, ook wel het 'dominante discours' genoemd. Deze attractoren kunnen vormgegeven worden als een golvende lijn, zoals in afbeelding 4 (Leeuwis & Aarts, 2011). De breedte van zo'n golf geeft het bereik weer van de overheersende ideeën of gedragingen (hoe groot het draagvlak en de inbedding in de samenleving zijn). De diepte van de attractor geeft weer hoeveel moeite er gedaan zal moeten worden om van attractor te wisselen (hoe 'vastgeroest' ideeën en gedragingen zijn in de samenleving) (Coleman et al., 2007). Binnen dit landschap van attractoren kan zowel de stabiele staat (het 'bolletje' in een 'dal'), als het landschap zelf veranderen door de tijd heen. Daarmee verandert het gemak waarmee er een verandering naar een nieuwe stabiele staat

kan plaatsvinden (Leeuwis & Aarts, 2011). Simpel gezegd kan een opeenstapeling van kleine gebeurtenissen er voor zorgen dat het 'bolletje' uiteindelijk van dal A in dal B rolt, terwijl één grote poging tot verandering opgevangen kan worden door de elasticiteit van het systeem.

Afbeelding 4 | Schematische weergave van een attractorlandschap. A en B zijn attractoren, met een verschillende diepte en breedte. A en B zijn een visualisatie van gevestigde ideeën in een samenleving. Om de zwarte bal van attractor te laten veranderen zal het attractorlandschap moeten veranderen. Er zal een groter draagvlak moeten ontstaan voor situatie B, om de bal vanuit A in B te krijgen. Afbeelding afkomstig van (Leeuwis & Aarts, 2011).

Dit dynamische systeem helpt begrijpen hoe het gebruik van heggen door de geschiedenis heen veranderd is. Afbeelding 4 geeft een schematische weergave van een dergelijk attractorlandschap. Uit de literatuur komt bijvoorbeeld naar voren dat het gebruik van prikkeldraad sterk toenam vanaf de Eerste Wereldoorlog en dat dit een belangrijkste reden is van het verdwijnen van heggen in die tijd (Vrieze, 1978).

Een serie veranderingen, ontstaan door de twee grote oorlogen, zoals het opkomen van de verzorgingsstaat, de gevolgen van de hongervinter, de grotere toegang tot educatie en de toenemende welvaart met hogere productie als gevolg, kan een nieuwe attractor gefaciliteerd hebben (het tweede 'dal' in afbeelding 5) door het attractorlandschap zodanig te vervormen dat het bolletje door kon rollen.

Wat de samenloop van omstandigheden is geweest die geleid heeft tot het veranderen van de tweede naar de derde attractor (van prikkeldraad naar de hernieuwde interesse in het heggenvlechten) is onbekend.

Afbeelding 5 | Schematische weergave van een mogelijk attractor landschap voor het Maasheggegebied door de geschiedenis heen. Aangepast naar Leeuwis en Aarts (2011). De eerste attractor geeft de historische situatie weer waarin de heggen noodzakelijk waren om vee binnen de weides te houden. Een serie gebeurtenissen heeft geleid tot een *tipping point* waardoor het bolletje in een nieuwe attractor kon rollen. Deze nieuwe attractor geeft een nieuwe situatie weer: het vervangen van levende afscheidingen voor prikkeldraad hekken. Tegenwoordig worden er juist heggen hersteld en nieuwe aangeplant (donkergroene bol): een derde attractor. De serie gebeurtenissen die geleid heeft tot de verandering van de tweede attractor naar de derde attractor is onbekend en onderwerp van deze studie.

Door vanuit complexiteitstheorie naar de ontwikkelingen en veranderingen in het Maasheggegebied te kijken kan de verandering van de tweede naar de derde attractor begrepen worden. De historische context biedt een basis om te onderzoeken hoe bepaalde normen en waarden in het Maasheggegebied veranderd zijn. Hierdoor kan antwoord gegeven worden op de vraag waarom er opnieuw belangstelling ontstond voor het heggenvlechten in het Maasheggegebied.

Het heggenvlechten is vermoedelijk een van de factoren die geleid heeft tot de unieke situatie in het gebied. Waarom koos men toch weer voor de heggen in plaats van prikkeldraad of andere afscheidingen? Prikkeldraad is nog altijd gemakkelijker en goedkoper. Het is een keuze die specifiek in dit gebied is gemaakt. En niet alleen door een individuele boer of landeigenaar, maar door een groot deel van de lokale gemeenschap, waaronder vrijwilligers en hobbyisten die graag bijdragen aan de heggen.

2.3 Motivaties

Dit onderzoek richt zich op *waarom* mensen doen wat ze doen. Het 'waarom' van onze acties zijn onze *motivaties*. Afhankelijk van de situatie hebben mensen verschillende motivaties, welke voortkomen uit verschillende behoeften, die op een bepaald moment moeten of kunnen worden vervuld. De bekendste theorie over menselijk behoeften is de behoeften Pyramide van Maslow (*Hierarchy of Needs*). Als eerste behoefte stelt hij basisbehoeften zoals voedsel en water. Wanneer deze behoeften vervuld zijn kan men focussen op psychologische behoeften zoals veiligheid en familie. De volgende trede is volgens Maslow vriendschap en liefde (Maslow, 1943). Als deze drie behoeften vervuld zijn kan men volgens Maslow streven naar zelfvertrouwen en respect (Maslow, 1954).

Een kritische noot bij de behoeftehiërarchie van Maslow is dat hoewel deze behoeften universeel zijn, de volgorde van de hiërarchie niet voor elke persoon hetzelfde hoeft te zijn (King-Hill, 2015). Het is daarom dat mensen verschillende waarden prioriteren. De behoefte aan voedsel en water kan zich bijvoorbeeld vertalen in een sterke motivatie om genoeg geld te verdienen. Het belang van familie kan zich vertalen in een sterke motivatie om een goede nalatenschap op te bouwen. De behoefte om ergens bij te horen kan zorgen voor het organiseren van collectieve identiteit.

Deze waarden zijn van betekenis voor onze acties in de dagelijkse praktijk. Bijvoorbeeld het aanpassen van gedrag om bij een groep te (blijven) horen (Idrissou, Aarts, Leeuwis, & Van Paassen, 2016). Het waarom van onze acties is dus sterk verbonden met wat wij op een bepaald moment in een bepaalde context belangrijk vinden. Wat wij belangrijk vinden is sterk verbonden met menselijke (basis) behoeften. Waarom men zich in het Maasheggengebied inzet voor de heggen zal dus samenhangen met voor hen belangrijke waarden en behoeften. Deze zullen waarschijnlijk per stakeholdergroep verschillen omdat iedere stakeholdergroep een eigen achtergrond kent (Aarts, Steuten, & Woerkum, 2008).

2.4 Identiteit en plaats

In de sociologie is de studie naar *identiteit* niet alleen een studie naar individuele keuzes, maar ook naar hoe de positie van een persoon in een sociale structuur die keuzes stuurt (Stets & Biga, 2003). De identiteit van mensen speelt daarmee een belangrijke rol als het gaat om de beweegredenen van iemand om zich al of niet in te zetten voor natuurbehoud. Ook de omgeving van een persoon heeft invloed op hoe deze zich identificeert, en op de houding ten opzichte van natuur en omgeving (Bonaiuto, Carrus, Martorella, & Bonnes, 2002). De emotionele verbondenheid tussen mens en gebied wordt ook wel *place attachment* genoemd (Scannell & Gifford, 2010). Hoe sterk iemand zich verbonden voelt tot een bepaald gebied hangt samen met hoe iemand zichzelf identificeert (Stedman, 2003).

Place attachment is een van de twee factoren die samen *sense of place* vormt. Naast *place attachment* is *place satisfaction* belangrijk voor de vorming van een *sense of place*. *Place satisfaction* is de waardering die iemand voelt voor een plaats of omgeving (Stedman, 2003).

Culturele landschapselementen hebben een belangrijke rol in de vorming van *sense of place* (Stedman, 2003). Hierbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen *place attachment* en *connectedness to nature*. *Connectedness to nature* is de mate waarin een persoon zich onderdeel voelt van de natuur (Schultz, 2001). Hoewel beide samen kunnen gaan, hoeft een hele sterke *place attachment* niet te betekenen dat iemand ook een sterke verbondenheid voelt met de natuur om zich heen (Gosling & Williams, 2010).

Culturele landschapselementen zoals heggen en knotbomen kunnen leiden tot een emotionele verbondenheid met een landschap. De Maasheggen is een landschap dat bijzonder rijk is aan deze landschapselementen, maar mogelijk spelen ook andere redenen (zoals de historie van het gebied of het plezier van samenwerken) een rol dan verbondenheid met het gebied. Dit leidt tot de vraag: waarom is het Maasheggengebied het waard om te beschermen? Door de jaren heen is er een landschap ontstaan met een hoge biodiversiteit, met dank aan diezelfde landschapselementen die tot een *sense of place* kunnen leiden.

Een sterke *sense of place* zou het natuur inclusieve gedrag in het Maasheggengebied kunnen verklaren omdat de natuur in het Maasheggengebied vooral uit culturele landschapselementen bestaat. Bewoners hebben mogelijk sterke (jeugd)herinneringen aan activiteiten in de Maasheggen. Het vlechten van de heggen is mogelijk een onderdeel geworden van de lokale cultuur en zelfs een traditie geworden. In de omgeving wordt niet gesproken van ‘heggenvlechten’ maar van ‘maasheggenvlechten’. Tradities zijn gebruiken die van generatie op generatie worden doorgegeven. Het heggenvlechten lijkt een traditie die na de Tweede Wereldoorlog verloren ging en nu weer voet aan wal krijgt. Het Nederlands Kampioenschap Maasheggenvlechten is hier een belangrijk voorbeeld van. Oudere agrariërs en traditionele heggenvlechters koesteren mogelijk een gevoel van nostalgie naar de heggen. Zij zagen de heggen en het ambacht verdwijnen en daarmee het karakteristieke van het gebied. De heggen zijn wellicht een fysieke herinnering geworden. Dit roept misschien zelfs een soort gevoel van weemoed op: vroeger was het gebied mooier, beter. Dit zijn allemaal sterke gevoelens die het Maasheggengebied meer maken dan een natuurlijke omgeving. Het maakt het gebied tot een thuis. Of deze verbondenheid met het gebied inderdaad zo sterk is en hoe deze verbondenheid zich dan uit is een belangrijke vraag in dit onderzoek.

2.5 Natuurbeelden

De houding ten opzichte van de natuur bestaat uit drie aspecten: de waarde toegekend aan de natuur, ons beeld van wat natuur is en het beeld van onze relatie met de natuur (Van den Born, Lenders, de Groot, & Huijsman, 2001). De relatie tussen mens en natuur is van invloed op het gedrag van mensen (Braitto et al., 2017). De menselijke houding ten opzichte van de natuur kan worden opgedeeld in vier categorieën: de mens als *master* (natuur dient de mens), de mens als *steward of rentmeester* (de mens ‘leent’ en beheert de natuur), de mens als *partner* (mens en natuur zijn gelijken) en de mens als *participant* (de mens is onderdeel van de natuur) (Van den Born, 2008). In Nederland heerst vooral het beeld van de mens als *participant* (Van den Born et al., 2001): de mens is onderdeel van de natuur. Volgens de *participant* mag de mens gebruik maken van de natuur, maar zowel mens als natuur zouden moeten profiteren van dat gebruik (Kockelkoren, 1995). Onder veel boeren echter heerst het beeld van de *steward* (Ahnström et al., 2009). Zij zorgen voor de natuur, gebruiken de natuur, maar mogen de natuur niet uitputten (Kockelkoren, 1995). De houding van boeren ten opzichte van de natuur is sterk van invloed op hun bereidheid om deel te nemen aan natuurbeheerplannen (Ahnström et al., 2009).

De *Master* en *Steward/rentmeester* zijn antropocentrisch: zij zetten de mens centraal. Deze houdingen gaan uit van een gebruikswaarde van de natuur, een instrumentele waarde. De rentmeester gaat hierbij vaak uit van een religieuze reden: God heeft de natuur geschapen om de mens te voeden. Ook het doorgeven van een leefbare wereld aan de volgende generatie is een belangrijke motivatie voor de rentmeester. De *participant* en *partner* kennen de natuur een eigenwaarde toe. Natuur heeft een waarde, een bestaansrecht, los van de gebruikswaarde voor de mens. Het beeld dat men heeft van natuur en de relatie van mens en natuur, is van invloed op zowel het gedrag als de motivatie om deel te nemen aan natuurbeheer. Hoe de natuurbeelden zijn van stakeholders in het Maasheggengebied zal ook onderzocht moeten worden als mogelijke verklaring voor het succes van de natuur inclusieve landbouw in het gebied.

2.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn vijf theoretische concepten besproken die de wetenschappelijke context vormen van deze studie. Complexiteitstheorie (attractoren en tipping points) helpt te begrijpen hoe het gebied geworden is zoals het is, vanuit een historische context. De verschillende ontwikkelingen in het Maasheggengebied, van vroeger tot nu, hebben mogelijk een elkaar versterkend effect gehad. De historie en cultuur van het Maasheggengebied kunnen zorgen voor een sterke sense of place. Deze verbondenheid met het gebied zou de basis kunnen vormen voor de motivatie om het heggenslandschap te beschermen. De betrokkenheid van agrariërs bij de bescherming van de heggen is van belang voor een effectief beleid om het landschap te beschermen. Hierop is ook de houding van betrokkenen ten opzichte van de natuur van belang.

De volgende sub-vragen komen voort uit het theoretisch kader:

- Wat is de geschiedenis van het heggenvlechten in het Maasheggengebied, en het gebied zelf?
- Welke tipping points zijn te identificeren die hebben bijgedragen aan de huidige belangstelling voor de heggen in het Maasheggengebied?
- Waarom is het, vanuit ecologisch standpunt, belangrijk om de heggen te behouden?
- Op basis van welke waarden vinden stakeholders het belangrijk om de heggen te behouden?
  - In hoeverre spelen cultuur en historie een rol in de verbondenheid van inwoners met de Maasheggen?
  - In hoeverre spelen de ecologische belangen van de heggen een rol voor stakeholders in het willen behouden van de heggen?
  - In hoeverre spelen sense of place en place attachment een rol in het behouden van de heggen in het Maasheggengebied?
  - Welke andere waarden kunnen geïdentificeerd worden?
- Welke natuurbeelden hebben stakeholders in het Maasheggengebied?

3. Methoden van onderzoek

3.1 Onderzoeksstrategie

Dit onderzoek is een *case study* in de Maasheggen. Een *case study* is een manier om diepgaand onderzoek te doen naar een specifieke casus. Een casus is een klein, strategisch gekozen, afgebakend domein (Verschuren et al., 2010). In deze studie is dat de instandhouding van de heggen in het Maasheggengebied. *Case studies* kunnen de complexiteit van het geheel weergeven, in tegenstelling tot experimentele studies (Zainal, 2007). Daarmee wordt andersoortige kennis gegenereerd dan met een traditioneel experiment (Verschuren et al., 2010)

In dit onderzoek is sprake van een *single case studie*. Een vaak genoemd nadeel van een *case study*, is dat de studie niet of moeilijk te generaliseren is, maar dit hoeft geen probleem te zijn. In een *case study* kan men met een slimme keuze voor extremen ook wetmatigheden aantonen (*critical case*) (Flyvbjerg, 2006).

In deze studie is kwalitatief onderzoek gedaan naar een fenomeen: de succesvolle restauratie van een natuurgebied met een sterke betrokkenheid van (onder andere) agrariërs. Een *case study* is een geschikte manier om onderzoek te doen naar bestaande fenomenen omdat het een fenomeen onderzoekt in de context van het geheel. Daardoor kan een mogelijk samenspel van factoren beter begrepen worden.

Tijdens dit onderzoek werd gebruikt gemaakt worden van *bronnentriangulatie*. Dit houdt in dat er verschillende bronnen gebruikt zijn om onderzoeks data te verkrijgen, zoals archieven, wetenschappelijke- en grijze literatuur, nieuwsmedia, historische bronnen en interviews. Omdat de casus op deze manier vanuit verschillende perspectieven bekeken is, kon een brede theoretische basis opgebouwd worden (Flick, 2015).

3.2 Empirisch onderzoek

Om de geschiedenis van het heggenvlechten in de Maasheggen te kunnen beschrijven, is gestart met een literatuurstudie en archiefonderzoek. Hierbij is er vooral achtergrondinformatie gezocht over de Maasheggen, de ecologie van het gebied, het heggenvlechten en de historische context van het gebied. Door archiefonderzoek te gebruiken, kon zowel de geschiedenis van de Maasheggen onderzocht worden, als ook de geschiedenis van de samenwerking tussen mens en natuur in het gebied. Voor het archiefonderzoek is het Brabants Historisch Informatiecentrum bezocht. Hier wordt het grootste deel van de archiefstukken van de gemeente Boxmeer bewaard. Belangrijke stukken zijn beheerplannen, beleidsstukken en krantenartikelen. Veel gebruikte zoektermen waren 'Maasheggengebied' en 'maasheggen', ook in combinatie met verschillende plaatsnamen in het gebied: 'Land van Cuijk', 'Vierlingsbeek', 'Oeffelt'.

Tijdens deze fase van het onderzoek is er geen nieuwe data gegenereerd, maar zijn bestaande bronnen samengevoegd om een brede basis te leggen. Door deze bestaande bronnen te combineren kunnen nieuwe resultaten ontstaan. De resultaten van deze fase van het onderzoek vormen mede de basis voor de interviews. De historische achtergrond zorgt ervoor dat de interviewvragen verder aangescherpt konden worden.

De 'nieuwe' data in dit onderzoek is verkregen door middel van semigestructureerde interviews. Vooraf opgestelde open vragen zorgen voor een richting in het interview, en een vergelijkbaar verloop van het interview binnen de verschillende stakeholdergroepen, maar laten ruimte voor

persoonlijke ervaringen en discussie (Flick, 2015). Een interviewgide is bijgevoegd als bijlage 1. De geïnterviewde stakeholders zijn boeren, vrijwilligers, natuurbeschermers en beleidsmakers. Deze groepen zijn nauw verbonden met het heggenvlechten en het gebied zelf, maar allemaal vanuit een andere context. Hierdoor ontstaan een breed beeld van de belangen die spelen in het Maasheggengebied. In totaal zijn er 12 interviews afgenomen. In tabel 1 is weergegeven hoe deze interviews verdeeld zijn over de stakeholdergroepen.

Tabel 1 | Aantal interviews per stakeholdergroep. De groepen zullen in de resultaten besproken worden aan de hand van letters: boeren worden aangeduid als B1-B3, natuurbeschermers worden aangeduid als N1-N4, vrijwilligers worden aangeduid als V1-V4 en de respondent van Gemeente Boxmeer wordt aangeduid als G1.

	Boeren (B)	Natuurbeschermers (N)	Vrijwilligers (V)	Gemeente Boxmeer (G)
Aantal interviews	3	4	4	1

Een aantal personen zijn vanwege hun inzet voor de bescherming van het gebied belangrijk voor het heggenvlechten en dus voor het Maasheggengebied. Deze zogenoemde sleutelinformanten komen veelvuldig naar voren in de bestaande literatuur en bronnen over het gebied. De zoektocht naar respondenten is bij deze personen begonnen. Dit waren de directeur van Vereniging Nederlands Cultuurlandschap en een grondbezitter in de Maasheggen die zelf bezig is met cultuurhistorisch onderzoek naar de heggen. Van hieruit is er via een sneeuwbaaleffect contact gemaakt met relevante personen. Het doel was om een zo breed mogelijke groep respondenten te interviewen. Een belangrijk criterium voor de selectie van respondenten was daarom diversiteit.

Met toestemming van de respondenten zijn de interviews opgenomen. De interviews zijn deels afgenomen op afstand, via videobellen, vanwege de Covid-19 pandemie. Een deel van de interviews heeft plaats kunnen vinden op *Corona-proof* locaties.

Het doel was om te achterhalen welke motivaties mensen hebben om het gebied te restaureren en te beschermen en zo diepgaande informatie te verkrijgen. De interview-groep is niet representatief voor alle boeren, of alle natuurbeschermers. Echter, dat staat het doel niet in de weg. Het doel is om te begrijpen waarom mensen die actief zijn in het beheren en beschermen van de heggen doen wat ze doen, vanuit hun specifieke context. Een meer diverse groep kan beter inzicht geven in waarom mensen de heggen beschermen. De diversiteit garandeert een breder perspectief.

3.3 Data analyse

De interviews zijn opgenomen en getranscribeerd, waarna de data gecodeerd is. De codes zijn deels herleid uit het theoretisch kader, maar zijn ook deels ontstaan uit de interviews zelf. Door gebruik te maken van een open codering, gevolgd door axiaal coderen zijn de belangrijkste thema's geïdentificeerd. Het coderen is uitgevoerd in Microsoft Excel.

Het archiefmateriaal is op dezelfde manier verwerkt als de interviews. De krantenartikelen zijn gecodeerd en de belangrijkste thema's zijn geïdentificeerd. Een deel van de codes is herleid uit het theoretisch kader en een deel van de codes is uit het materiaal zelf ontstaan. De codering is

uitgevoerd in Microsoft Excel. De lijst met codes van zowel de transcripten als het archiefmateriaal is bijgevoegd in bijlage 2. Een lijst van gebruikte krantenartikelen is bijgevoegd in bijlage 3.

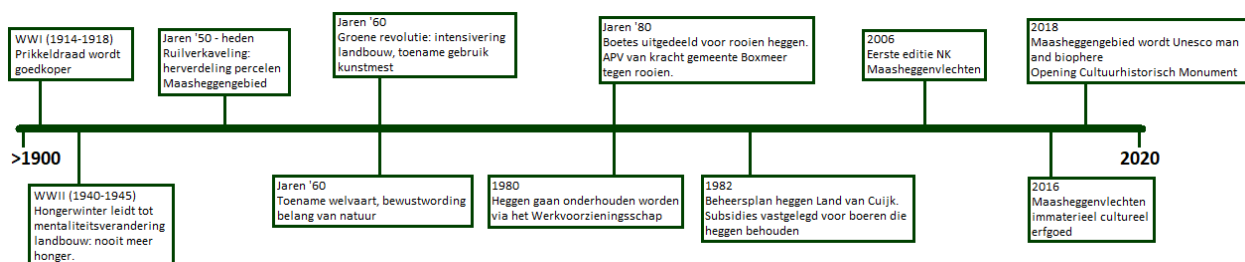
De resultaten worden bediscussieerd tegen het licht van relevante literatuur. Op basis van de resultaten zijn tot slot een aantal aanbevelingen geformuleerd waarmee wellicht ook op andere plaatsen natuurinclusieve landbouw kan worden gestimuleerd.

4. Resultaten

4.1 Geschiedenis van het heggenvlechten in het Maasheggengebied

Het Maasheggengebied is oud, net als de discussie over hoe en of de heggen beschermd moeten worden. In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van het Maasheggengebied aan de hand van een aantal *tipping points* besproken. De geschiedenis van het gebied toont een hobbelige weg. Er zijn meerdere momenten geweest waarop de heggen hadden kunnen verdwijnen. Dat dit nooit is gebeurd, laat de veerkracht van het Maasheggengebied zien. De belangrijkste momenten uit de geschiedenis van het Maasheggengebied zijn weergegeven op een tijdlijn in afbeelding 6.

Afbeelding 6 | Tijdlijn van belangrijke ontwikkelingen (*tipping points*) in het Maasheggengebied). Een grotere versie is opgenomen in bijlage 3.

Tegenwoordig is het Maasheggengebied uniek in Nederland. Het gebruik van heggen als afscheidingen en veekering was echter een wereldwijd verspreid gebruik. De geschiedenis van het Maasheggengebied laat zien dat natuur en voedselproductie met elkaar verbonden zijn, zoals ooit in heel Nederland het geval was (WereldNatuurFonds, 2020). Er werden lokale planten gebruikt om omheiningen te vormen en deze waren per regio anders (Baudry, Bunce, & Burel, 2000). Zeker in de uiterwaarden van de grote rivieren was het gebruik van een levende omheining goedkoper, minder arbeidsintensief en praktischer dan het gebruik van palen. Door de frequente overstromingen van de rivieren moesten de palen om de paar jaar vervangen worden. Het hoge water veroorzaakte paalrot en verzwakte de omheiningen. Een levende omheining zoals een heg was beter bestand tegen hoog water. Daarnaast zorgden de heggen ervoor dat er bij overstromingen nutriëntrijk slib werd afgezet op de weides en akkers (Dirkmaat, 2006; Vrieze, 1978).

Om de heggen te kunnen gebruiken als veekering werden ze gevlochten (zie afbeelding 7). Dit werd gedaan door de boeren zelf, of door 'loonwerkers' die werden ingehuurd door rijke boeren en landeigenaren. Afhankelijk van het type vee werden er andere technieken gebruikt om de heggen zo dicht mogelijk te maken. In bepaalde regio's was het gebruikelijk om wilgentenen of ander materiaal door de heg te vlechten. In de Maasheggen-regio was dit minder gebruikelijk vanwege de vele overstromingen en het wegrotten van dood hout (Grutters, 2017).

Afbeelding 7 | Voorbeeld van een gevlochten heg in het Maasheggengebied. Foto: Eline Koelman

Na de Eerste Wereldoorlog zijn veel heggen gerooid en vervangen door prikkeldraad. Dit is het eerste *tipping point* op de tijdlijn. Het prikkeldraad werd in 1873 uitgevonden in Amerika, maar werd pas echt op grote schaal gebruikt in de loopgraven tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog bleef er een overschot aan prikkeldraad over waardoor het goedkoop werd om te gebruiken. Om paalrot te voorkomen werden heggen dusdanig kort gesnoeid dat er 'levende palen' ontstonden waar het prikkeldraad aan vast gemaakt werd. Het nieuwe prikkeldraad was goedkoper en minder arbeidsintensief dan het onderhouden en vlechten van de heggen. Door deze ontwikkelingen werd het heggenvlechten als ambacht overbodig en verdwenen niet alleen de heggen uit het landschap, maar ook de kennis en vaardigheden van het vlechten (Grutters, 2017).

Na de tweede wereldoorlog werden nog meer heggen vervangen door prikkeldraad. De ellende tijdens de hongerwinter drukte een groot stempel op de Nederlandse landbouw. Nederland zou nooit meer honger lijden, zo luidde het devies na de oorlog. Ook dit is een *tipping point* in de geschiedenis van het Maasheggengebied. Met het oog op het verhogen van de landbouwproductiviteit moesten de akkers optimaal gebruikt worden. De druk op zo efficiënt mogelijk produceren ligt aan de basis van de conflicten over de heggen. Boeren geven aan dat zij niet rond kunnen komen met de heggen op hun grond, zo meldt Milieustichting Land van Cuijk in 1974.

"Het is tenslotte ook een gevolg van het hele systeem waarin de boer zit. Hij wordt ook gedwongen om zoveel mogelijk te produceren om het hoofd boven water te kunnen houden. En als wij dan wat voor onze natuurlijke omgeving over willen hebben dan zullen we de boer tegemoet moeten komen" - **Boxmeers Weekblad, 14-02-1974**

Het opschalen van de landbouwproductie ging gepaard met technologische ontwikkelingen zoals kunstmest en landbouwmachines. De opbrengst van de moderne landbouw lag een stuk hoger dan die van de traditionele kringlooplandbouw. De intensivering van de landbouw in Nederland is ook een *tipping point*. Het aantal boeren in Nederland nam na de Tweede Wereldoorlog sterk af, maar de bedrijven werden groter (Klijn, 2011). Ook verdween er veel landbouwgrond door verstedelijking. Het optimaal benutten van de akkers werd dus steeds belangrijker. Er was geen ruimte meer voor de heggen in het boerenlandschap.

In de jaren '50 en '60 groeide de welvaart sterk. De vrije zaterdag werd ingevoerd en persoonlijke vervoersmiddelen werden steeds normaler. Hierdoor kon men in het weekend er op uit, de natuur in. Door de toegenomen vrije tijd werden mensen zich steeds meer bewust van milieuproblemen en degradatie van natuurgebieden (Klijn, 2011). Ook het oprichten van de Nederlandse tak van het Wereld Natuur Fonds droeg sterk bij aan die bewustwording. Deze samenloop van omstandigheden heeft een beweging in gang gezet waardoor mensen zich gingen inzetten voor natuurbehoud. Ook in het Maasheggengebied ontstond er een beweging om de heggen te redden, met als belangrijkste argument het "cultuurhistorisch en natuurwetenschappelijk belang" van de heggen.

"Wie in april tijdens de bloei van de sleedoorn of in mei, begin juni tijdens de bloei der meidoorns van Gennep af te Maas oversteekt naar Oeffelt, ziet van de Brabantse kant van de hoge brug af neer op een landschap dat door zijn witte bloemenpracht niet onderdoet voor de bloeiende boomgaarden elders in het land." - **Gelderlander, 22-05-69**

"De maasheggen, bestaande uit meidoorns, komen in Nederland alleen nog voor in het Brabants-Limburgse Maasdal en worden door de deskundigen uit cultuur-historisch en natuur-wetenschappelijk oogpunt als bijzonder waardevol beschouwd." – **Gelderlander, 28-10-1976**

Van oudsher lagen in het Maasheggengebied de boerderijen en de akkers niet naast elkaar. Daarom werd in de tweede helft van de twintigste eeuw ruilverkaveling toegepast. Dit hield in dat landbouwkavels opnieuw ingedeeld en verdeeld zouden worden. Het gebied werd zo verdeeld dat

iedere boer zijn weilanden en akkers bij elkaar had liggen. In dit proces zijn opnieuw veel heggen, maar ook boerderijen uit het landschap verdwenen. De ruilverkaveling is een belangrijk *tipping point*, ook omdat dit nog steeds actueel is. De ruilverkaveling zou voor het gemak van de boer zijn. Maar de plannen werden zeer slecht ontvangen. De boeren vreesden ‘landjepik’ en natuurverenigingen vreesden het rooien van de heggen.

N4: *“Maar als je dat eenmaal uit mensen hun handen haalt, en mensen ook bang maakt... Want dat gebeurde ook, in de ruilverkaveling werd gezegd van ja, als jij een hobbelig veld hebt met allemaal van die bomen er in, met overal van die natte stukken er in, dan krijg je straks na afloop ook zo’n hobbelig stuk terug. Maar als jij het nou gewoon draineert, en je egaliseert zo’n perceel, en je gooit die bomen er uit, dan krijg je zo’n geëgaliseerd, gedraineerd stuk zonder heg. Dus voordat de ruilverkaveling begon, begonnen al die boeren al te rooien en alles dicht te gooien. Zodat het er zo goed mogelijk uitzag”*

“De indieners van het bezwaarschrift vinden "dat maar weinig boeren in dit stuk Maasheggengebied met de ruilverkaveling geholpen zijn "en "dat dit stuk natuurschoon bewaard moet blijven".” –

Boxmeers weekblad, 31-12-1980

Voor de boeren in het gebied bleven de heggen een struikelblok. Boeren gaven bijvoorbeeld aan dat zij de heggen ook best mooi vonden en het liefste zouden laten staan, maar dan moest er wel iets tegenover staan. Op zijn minst zou er goed onderhoud uitgevoerd moeten worden. Veel boeren vonden de heggen te groot en te wild. Zij stellen dat de heggen zichzelf dood groeien. De boeren zeiden: *“als wij verliezen, dan zullen er twee verliezers zijn, want dan gaan alle maasheggen eraan”* (Gelderlander, 1980).

Uiteindelijk werd er een beheerplan opgesteld in 1982 waarin beheersmaatregelen en subsidieregelingen vastgelegd werden voor de heggen in Land van Cuijk. In dit plan werd als belangrijk uitgangspunt aangehouden dat het gebied een agrarische bestemming heeft, en houdt. Ondanks de belofte dat boeren niet buiten spel gezet zouden worden in het gebied, bleef er ontevredenheid en protest. Er werden verschillende boetes uitgedeeld voor het beschadigen of rooien van heggen. Boeren gingen hiertegen in hoger beroep en kregen gelijk omdat de heggen niet onder de Boswet zouden vallen. Lokale overheden bleven worstelen met wetgeving. Het bleef moeilijk om een officiële beschermde status toe te kennen aan het Maasheggengebied.

In 2006 wordt het eerste Nederlands Kampioenschap Maasheggenvlechten georganiseerd. Dit is mogelijk een van de belangrijkste *tipping points* op de tijdlijn. Natuurbeschermers, vrijwilligers en gemeenten hebben dit evenement uit laten groeien tot een jaarlijks festival met duizenden bezoekers. Het NK is in de eerste plaats georganiseerd om het ambacht van het heggenvlechten in leven te houden. Daarmee had het als direct gevolg dat er een draagvlak ontstond om de heggen te behouden. Het ambacht, de mensen en de producten uit het gebied staan centraal tijdens het NK Maasheggenvlechten.

In 2018 werd het gebied erkend als onderdeel van het *UNESCO Men and Biosphere* (MaB) programma. Hierdoor is de kern van het gebied, het dichte netwerk van heggen, beschermd. Niet alleen de heggen zijn in dit programma beschermd, maar ook de gebruiksfunctie van het gebied. Het bijzondere samengaan van landbouw, cultuur en natuur in het Maasheggengebied lijkt hiermee veiliggesteld voor de toekomst. Het NK en *UNESCO* gaan hand in hand en versterken elkaars effect. Beide zijn zeer belangrijke ontwikkelingen voor het gebied geweest.

Gaandeweg is de geschiedenis van dit gebied gemaakt door boeren en andere stakeholders. Deze geschiedenis geeft identiteit aan het gebied, ook vandaag de dag nog. Het verhaal van de Maasheggen is niet begonnen bij Unesco, maar jaren geleden. Dankzij deze geschiedenis ligt er een

veerkrachtige basis en een sterke identiteit waarop verder gebouwd kan worden. Zowel boeren als natuurbeschermers zouden graag naar een modern, toekomstbestendig Maasheggengebied toewerken waar moderne landbouw bedreven kan worden, met heggen. Zo geeft een van respondenten van dit onderzoek te kennen:

B1: *“Nee, die tijd dat ‘ie gerooid wordt is voorbij. De gemeente zit er ook kort op. [...] De heg hoort bij het gebied. Het is genoeg. Het gaat niet meer gebeuren.”*

4.2 Natuur in het Maasheggengebied

Het Maasheggengebied is naast een agrarisch gebied ook een natuurgebied. De heggen faciliteren veel dier- en plantensoorten in het gebied. De ecologische impact van heggen in het algemeen is goed beschreven in de bestaande literatuur. Zowel in wetenschappelijke literatuur (Baudry et al., 2000; Burel & Baudry, 1995; Roy & de Blois, 2008) als grijze literatuur (Loon & Maes, 2011; Schotman, Ottburg, Poelmans, & Corporaal, 2014; Vereniging-Nederlands-Cultuurlandschap, 2017). Ook over de ecologie van het Maasheggengebied is veel geschreven (de Vrieze, 1979; Grutters, 2017; Londo, 1968; Zonderwijk, 1955). Deze paragraaf geeft een overzicht van de ecologische relevantie van het Maasheggengebied, gebaseerd op literatuur, aangevuld met resultaten uit de interviews.

Heggen hebben grote invloed op de soortenrijkdom in een gebied, zowel boven als onder de grond. Hoeveel en wat voor soorten planten en dieren een heg aantrekt is afhankelijk van het type heg (snoeivorm, soortensamenstelling, onderhoud). Daarnaast heeft het landschap waarin de heg staat grote invloed op de soorten die zich in en rondom de heg nestelen. In het Maasheggengebied zijn de heggen daarnaast ook belangrijk vanwege de genetische samenstelling van de heggen (Jones, Hayes, & Sackville Hamilton, 2001; B Maes et al., 2006).

4.2.1 Soortenrijkdom

In het Maasheggengebied heeft traditioneel boeren beheer geleid tot een grote soortenrijkdom, al was dat niet het doel van de boeren maar een onbedoeld gevolg. Agrarische landschappen zijn meestal open velden, ingezaaid met monoculturen (gras, dan wel voedselgewassen). Door de eentonigheid van de flora, en het intensieve management (hoge bemesting en maaifrequentie) is de biodiversiteit in agrarische landschappen doorgaans laag (Jeanneret, Schüpbach, & Luka, 2003). Groene corridors kunnen effectief zijn om de biodiversiteit in deze landschappen te verbeteren (Concepción, Díaz, & Baquero, 2008). Brede heggen met een gevarieerde soortensamenstelling (inclusief boomsoorten) kunnen deze rol van corridor vervullen (Forman & Baudry, 1984). Het fijnmazige netwerk van heggen in het Maasheggengebied is een voorbeeld van een groene corridor. Niet alleen vormen de heggen een ‘snelweg’ voor dieren in een anders open landschap, maar de heggen zorgen ook voor ‘randeffecten’. Door de vele overgangen van landschapstypen (heg, weiland, akker, etc.) ontstaat een landschap met een hoge soortenrijkdom. Ook in de interviews met natuurbeschermers wordt bevestigd dat de ecologische waarde van het Maasheggengebied, in de zin van soortenrijkdom, belangrijk is.

N2: *“Als je kijkt naar de biodiversiteit van heggen ten opzichte van de biodiversiteit in een hectare bos, dan is de biodiversiteit in heggen 10x zo hoog als in een bos. Dus qua insecten en noem maar op. Maar dat beseffen mensen niet.”*

Het Maasheggengebied biedt habitat aan een rijke fauna. De verschillende knotbomen, en de oudere heggen bieden nestgelegenheid voor holtebroeders zoals steenuilen, bunzingen en vleermuizen. De heggen bieden beschutting aan dassen en andere zoogdieren. Daarnaast zijn de heggen een belangrijke voedselbron voor veel diersoorten. De hoogtevverschillen ontstaan door zand- en kleiafgravingen worden dankbaar gebruikt door oeverzwaluwen en ijsvogels. Ook voor veel insecten is er geschikt habitat te vinden in ofwel het akkerland, ofwel de rivierduinen en stuifzandruggen

(Grutters, 2017; Vrieze, 1978). Deze insecten kunnen ook voor boeren van groot belang zijn omdat zij gewassen bestuiven en natuurlijke vijanden van plaaginsecten kunnen zijn. De poelen ('wetterkullen'), ooit gegraven als drinkwaterbron voor het vee, zijn belangrijk voor verschillende (beschermde) amfibieën zoals bijvoorbeeld boomkikkers (een doelsoort voor het gebied).

4.2.2 Genetische diversiteit

Biodiversiteit, of soortenrijkdom, kan op verschillende manieren gedefinieerd worden. De meest gebruikte – en bekende – definitie van biodiversiteit is het aantal soorten dat voorkomt in een bepaald gebied. Een andere definitie van biodiversiteit is de diversiteit van genen in een bepaalde populatie (Hughes, Inouye, Johnson, Underwood, & Vellend, 2008). Een zekere mate van diversiteit in genen is belangrijk voor het aanpassingsvermogen van een soort. Een hogere genetische diversiteit in een populatie zorgt voor robuustheid in een populatie tegen bijvoorbeeld ziektes. Zo blijken de oude meidoorns in het Maasheggengebied beter bestand tegen perenvuur dan de nieuwe (vaak Italiaanse) aanplant (Dirkmaat, 2006).

In het Maasheggengebied groeien veel autochtone soorten. Dit zijn oorspronkelijke, inheemse soorten. Doordat zij al eeuwenlang in hetzelfde gebied voorkomen, zijn zij goed aangepast aan de lokale omstandigheden. Daarnaast loopt de groeiperiode van autochtone planten vaak gelijk met de periode waarin insecten en andere dieren actief zijn. Hierdoor is de ecologische waarde van autochtone bomen en struiken hoog (Jones et al., 2001). De meidoorns in het Maasheggengebied vormen een unieke genenbron in Nederland (Loon & Maes, 2011; B Maes et al., 2006) en zijn daarom niet alleen belangrijk voor het Maasheggengebied, maar ook landelijk. Daarom worden de zaden van de genetisch belangrijke planten opgeslagen in een zadenbank van Staatsbosbeheer (Genenbank – autochtone bomen en struiken).

4.3 Heggenvlechten: waarom een ambacht een landschap beschermt

Het heggenvlechten als ambacht heeft een belangrijke rol gespeeld in het beschermen van het Maasheggengebied. Uit de interviewdata komt naar voren dat er verschillende waarden aan de heggen toegekend worden. Het heggenvlechten is een verbindende factor tussen deze verschillende waarden. De vijf belangrijkste waarden – historische, sociaal-culturele, landschappelijke, ecologische en economische waarde – en hoe deze samenhangen met het heggenvlechten zullen hieronder toegelicht worden.

4.3.1 Historische waarde

In Nederland is het platte, lage rivierenlandschap van het Maasheggengebied een veel voorkomend landschap, in Europa is het echter relatief zeldzaam (Wolff, Berdowski, Bink, & Broekhuizen, 1988). Het rivierengebied in Nederland is gevormd door stromend water dat over duizenden jaren tijd verschillende laagjes zand, grind en klei heeft afgezet. Door het meanderende karakter van de Nederlandse rivieren werden deze lagen ook weer uitgesleten in het rivierdal waardoor rivierterrassen ontstonden. Dit resulteerde in hoogteverschillen in het landschap, met een variëteit aan bodemkarakteristieken. Het huidige Maasgebied is door de jaren heen drastisch veranderd. De rivieren zochten de weg van de minste weerstand waardoor het stroomgebied continu veranderde. Door het bedijken van de Maas, is de rivier 'vastgelegd' waardoor deze niet meer kan meanderen. Het stroomgebied van de Maas is nu voorspelbaar, ze volgt een door de mens uitgezet pad. De dijken verlagen het overstromingsrisico en er zijn aangewezen uiterwaarden waar de rivieren buiten hun oevers kunnen treden als het waterpeil 's winters stijgt. De geologische ontstaansgeschiedenis van het rivierengebied is een belangrijk stuk Nederlandse geschiedenis.

Hoe een cultuurlandschap ingericht en gebruikt kon worden was afhankelijk van de dynamiek van het landschap. Het huidige Maasheggengebied is gebied met jonge rivierklei. Dit zijn de uiterwaarden

van de Maas, welke nog altijd kunnen overstromen bij hoog water. In dit gebied vind je 'zoete-plas weiden' en 'zure-plas weiden'. De zoete-plas weiden liggen het dichtste bij de rivier en zijn gelegen op de kleiafzettingen van de rivier. Deze weides zijn iets hoger gelegen en worden gevoed door regenwater. Deze gronden zijn relatief kalkrijk en vruchtbaar. Door de hogere ligging zijn deze gronden gedurende de zomermaanden droog. Door de vruchtbare rivierklei zijn de zoete-plasweiden goede hooi- en weilanden (Vrieze, 1978). De zure-plasweiden liggen verder bij de rivier vandaan. De kleilaag wordt hier dunner en de grond daardoor minder vruchtbaar. Deze weides worden gevoed door grondwater en zijn kalkarm. Door de lagere ligging zijn deze weides ook gedurende de zomer natter. Een voordeel hiervan is, dat er geen drinkpoelen voor het vee gegraven hoeven te worden.

Waar vroeger het vlechten van de heg een agrarische functie had, is dit tegenwoordig vooral esthetisch. De heggen hoeven geen vee meer in de wei te houden omdat deze alleen nog dienen als hooiland. Hun functie ligt tegenwoordig meer in het tonen van de traditie en geschiedenis van het gebied, samen met het faciliteren van een hoge soortenrijkdom.

Het ambacht heggenvlechten is nauw verbonden met de streek, maar het vlechten van een heg is arbeidsintensief en daardoor duur werk. Dankzij een groep van hoofdzakelijk vrijwilligers is het ambacht behouden gebleven. Zij hebben onderzoek gedaan naar de oorspronkelijke vlecht traditie. Voor dit onderzoek zijn mensen van de laatste vlechtende generatie geïnterviewd. Samen met deze oorspronkelijke vlechters, is op basis van het onderzoek een handleiding opgesteld voor hoe traditioneel gevlochten werd.

V3: *"Dus die interviews, die heb ik allemaal verzameld, en die heb ik allemaal gewoon laten tekenen hoe hij dat.. Ja en opgeschreven, en daar heb ik die techniek van. En die techniek is in de loop van 20 jaar misschien nog wat bijgeschaafd. Dat zal toch wel iets anders gebeurd zijn... daar is gewoon niet 1 techniek natuurlijk. Dat heb je met alle ambachten. [...] Maar toen uh ja, ben ik dus inderdaad begonnen met het boven water halen en het weer in de praktijk uit te voeren"*

Dit onderzoek door vrijwilligers naar de traditionele technieken heeft er uiteindelijk toe geleid dat het Maasheggenvlechten de status immaterieel cultureel erfgoed mag dragen (Bijnen, 2016). Voorwaarde is dat het ambacht in leven blijft. Essentieel daarvoor is dat er heggen in het Maasheggegebied blijven, en dat deze ook gevlochten worden. Het bewaren van dit stukje levende, zichtbare geschiedenis van het gebied wordt door boeren (B3), vrijwilligers (V3), natuurbeschermers (N2) en de gemeente (G1) gezien als belangrijk.

B3: *"ja, ik vind het gewoon, ik vind de gedachte wel mooi dat het teruggaat naar een bepaalde tijdzone waar vroeger die heggen die gevlochten werden... En vanuit die gedachte toen om daar dieren achter te houden... Ja, dan vind ik dat wel mooi"*

V3: *"Maar ook cultuur, cultuurhistorisch is mooi. Want hier kwamen heggen voor van origine, vanaf de middeleeuwen. Dus ik wil dat gewoon in stand houden. Ik heb gewoon heggen waarvan sommige struiken honderden jaren oud zijn"*

N2: *"Het is niet zo dat elke heg gevlochten zou moeten worden. Want dat, daar is het kostenplaatje ook veel te hoog voor. Maar het is wel mooi dat we die traditie, dat die in ere hersteld is zeg maar, het vlechten van heggen"*

G1: *"we willen wel proberen om zoveel mogelijk te kijken van als we heggen gaan aanplanten, dan kijken we ook wel op de cultuurhistorische kaarten, van waar hebben die nou oorspronkelijk gestaan."*

Uit deze citaten blijkt dat men het belangrijk vindt om de traditie van het vlechten te bewaren. Er worden verschillende argumenten genoemd: het is een eeuwenoud gebruik, het is mooi om op traditionele wijze te werken en het uitdragen van de cultuurhistorie van het gebied is belangrijk. Het willen bewaren van het ambacht heggenvlechten is een gemeenschappelijk belang voor de respondenten. Het in leven houden van de traditie is voor sommige mensen ook een belangrijke reden om mee te vlechten en om andere mensen aan het vlechten te krijgen.

4.3.2 Sociaal-culturele waarde

Om het ambacht levend te houden en een nieuwe impuls te geven is in 2006 het NK Maasheggenvlechten opgezet. Dit evenement is intussen uitgegroeid tot een jaarlijks regionaal festival waar duizenden mensen op af komen. Door het heggenvlechten op deze manier te organiseren, kunnen de heggen gevlochten worden door vrijwilligers en wordt het gebied in de kijker gezet. Het is bovendien bij uitstek een gelegenheid waar lokale producten verkocht worden en waar mensen uit de regio (en verder) betrokken worden bij het natuurgebied. Afbeelding 8 toont een team van vlechters aan het werk tijdens het NK Maasheggenvlechten van 2019.

Afbeelding 8 | Een heg wordt gevlochten op het NK Maasheggenvlechten 2019. Foto: Eline Koelman

V2: *“Weet je, het NK heggenvlechten, dat is echt een gouden zet geweest. Daarmee is het gebied echt op de kaart gezet, en is dat wel heel erg benadrukt”*

De vrijwilligers die vlechten doen dat echt voor hun plezier. Zij geven aan dat het vlechten een hobby is waarbij ze in teamverband buiten kunnen zijn, in de natuur. Het is voor hen een combinatie van ontspanning en zich inzetten voor een goed doel. Het heggenvlechten is daarnaast ook een sociale activiteit. Het samen zijn, gezelligheid en de ontstane vriendschappen zijn belangrijke redenen voor vrijwilligers om deel te nemen aan activiteiten.

V1: *“[...] maar gewoon lekker buiten zijn, best wel ruw werk, niet na hoeven denken”*

V4: *“En ik vind het heel leuk om met een groep buiten bezig te zijn in de natuur en om met levend hout te werken. Dat uhm, dus je dat je vlecht met iets levends en dat het ook blijft leven. Dus, ja, dus het is vooral in teamverband lekker buiten, lekker bezig zijn. Ja, dat vind ik er heel leuk aan”*

N2: *“ik ben er gewoon aan verslaafd geraakt. Ja. het is wel een uh... Als je eenmaal gevlochten hebt, dan uh. Ja, het is een soort virus volgens mij”*

Ook vertegenwoordigers van lokale en regionale overheden vlechten mee tijdens het NK Maasheggenvlechten. Hiermee erkennen zij het belang van de heggen en zullen daardoor minder

snel besluiten nemen die haaks staan op het behoud van de heggen. Zij nemen een voorbeeldfunctie aan. Daarnaast zorgen belangrijke personen die deelnemen aan het NK Maasheggenvlechten er ook voor dat het evenement erkenning krijgt als een belangrijke activiteit in de regio.

V1: *“we hebben een burgemeester die mee vlecht. En we hebben van meerdere gemeenten hier in de regio, worden de gemeenten bij betrokken, dus die krijgen draagkracht in de gemeente. En daardoor kun je dan, kunnen hun iets op touw zetten. En de burgemeester van Boxmeer heeft zelfs ooit gewonnen”*

N3: *“We hebben met het kampioenschap ook teams met de gedeputeerde, gemeente Boxmeer doet mee met de burgemeester, en Cuijk en... En op zich is dat dan een hele, ja, dan hebben ze een keer meegedaan en dan vinden ze het leuk. Maar dan zijn ze ook een beetje gecommitt, dat ze dan een beetje de tijd ervoor nemen, dan kunnen ze zich ook niet zomaar met een Jantje van lei er van af maken”*

Dat gemeenteraden en de burgemeester mee vlechten is een vorm van erkenning. Het feit dat zij er aan meedoen betekent dat het ambacht leeft en dat het belangrijk gevonden wordt om het te behouden. Het draagt bij aan een gevoel van trots op het gebied.

N4: *“En het is ook onderdeel geworden van de trots. Want op het moment dat die gemeenteraden zelf ook gingen vlechten en de burgemeester en wethouders ook, en de directeur van de Rabobank filiaal die ging ook vlechten, nou toen was het hek van de dam. Toen had iedereen zoiets van ja, nou, oké, wij vinden dit echt sport, iedereen moet gaan vlechten”*

4.3.3 Landschappelijke waarde

Het meest bepalend voor het moderne Maasheggenlandschap zijn de meidoornheggen. Deze heggen hadden een drieledig doel: veekering, het aangeven aan de eigendomsgrenzen en tijdens overstroming van de Maas het vangen van vruchtbaar slib. Voor de eerste heggen in het gebied hebben boeren waarschijnlijk de bestaande vegetatie gebruikt. Door het plaatselijk rooien en aanplanten van meidoorn kon een dichte heg verkregen worden (Vrieze, 1978). Voor heggen die als veekering dienen, werden planten gekozen die niet graag gegeten worden door het vee. In de Maasheggen, maar ook in andere Europese streken, was meidoorn daarom de meest gebruikte soort (Baudry et al., 2000).

Deze heggen worden in het landschap vergezeld door knotbomen: zowel essen, eiken als wilgen. De eiken en wilgen werden oorspronkelijk geknot (verwijderen van de ‘pruik’) om brandhout en wilgentenen te verkrijgen (Grutters, 2017; Vrieze, 1978). Essenhout daarentegen, werd ook gebruikt voor het vervaardigen van gereedschap. Het hout is taai, en splintert niet en is daardoor zeer geschikt om handvatten voor gereedschap te maken (Grutters, 2017). Sommige bomen staan solitair, maar het was ook gebruikelijk om bomen in de heggen te laten groeien. De zogenoemde ‘overstaanders’.

Hoe een boom gesnoeid werd, was afhankelijk van het doel van het snoeihout. De verschillende snoeitechnieken resulteren in verschillende groeivormen van de bomen (Burel & Baudry, 1995). In Europa waren er regionale en lokale regels over hoe de bomen gesnoeid werden. De specifieke groeivormen dragen daardoor bij aan het culturele karakter van een regio (Baudry et al., 2000). Ook de gebruikte boomsoorten zijn typerend voor de regio.

Welke soorten er in een heg voorkomen is afhankelijk van een aantal factoren. Om te beginnen zijn er verschillende typen heggen, met allen een ander uiterlijk. Knip- en scheerheggen zijn lage, jaarlijks gesnoeide heggen. Deze heggen zijn typisch ‘vierkant’ van vorm. Struweelheggen zijn uitgegroeide

heggen die soms lange tijd niet gesnoeid zijn. Dit type heg is dus niet altijd zo bedoeld, maar is ontstaan doordat een heg in het verleden simpelweg verwaarloosd is, of tegenwoordig bewust mag uitgroeien. Deze heggen kunnen 4-5 meter hoog en breed zijn. Een struweelheg kan ook eenzijdig gesnoeid zijn, waardoor er een half struweel ontstaat, bijvoorbeeld wanneer heggen grenzen aan wegen of fietspaden. Een heg kan ook afgezet worden: dit is het terugsnoeien van de struiken tot op 1 meter hoogte. Om een heg af te zetten worden de struiken 'onthoofd'. Hierdoor kunnen dusdanig grote wonden ontstaan dat de struiken sterven. Het afzetten van heggen wordt daarom afgeraden. Als laatste type zijn vlechtheggen belangrijk. Vlechtheggen zijn te herkennen aan de horizontale en verticale groei.

De frequentie waarmee heggen gesnoeid worden is van invloed op de vorm en structuur van de heg. Zowel vorm als structuur zijn van invloed op de verschillende dier- en plantensoorten in de heg. Daarnaast is het beheer (snoeien, knotten, vlechten) en het gebruiksdoel van het aangrenzende gebied van invloed op de plantensamenstelling van de heg (Deckers, Hermy, & Muys, 2004). De leeftijd van de heg en hoeveel connecties een heg maakt met andere heggen zijn ook van invloed op de soortensamenstelling (Roy & de Blois, 2008).

De heggen geven het Maasheggebied een uniek karakter. Ze zijn bepalend voor het landschap, het uiterlijk van de streek en de identiteit van de streek. Daarbovenop draagt het uiterlijk van de heggen bij aan de uitstraling van het Maasheggebied. Het vlechten van de heggen maakt dat er niet zomaar een rij struiken staat maar een bijzondere heg. Zonder de heggen zou voor de betrokken het gebied niet meer bijzonder zijn.

V4: *“ik denk dat het dan wel meer op elkaar gaat lijken. Op andere plekken, die gewoon kale, boeren landen. Op weilanden. Dus het is wel karakteristiek voor dat gebied zeg maar. Dus ik denk wel dat als je de heggen daar weghaalt, dat het dan meer lijkt op andere plekken. Dat het minder zijn eigen karakter heeft”*

Het heggenvlechten is behalve een hobby ook noodzakelijk onderhoud aan de heggen. De oude, historische struiken blijven gezonder als zij goed onderhoud krijgen. Voor de uitstraling van het gebied, maar ook voor verschillende respondenten is het belangrijk om deze echt oude struiken te behouden. Zonder onderhoud worden de heggen overwoekerd door snelgroeiende soorten. Dit is schadelijk voor de meidoornstruiken. Daarnaast is het voor de boeren onwenselijk om de heggen in de breedte en hoogte te ver uit te laten groeien vanwege de schaduw en ruimte die de heg inneemt. Door de heggen te vlechten worden de struiken teruggesnoeid, blijven de historische struiken gezond en blijven de heggen voor boeren hanteerbaar.

4.3.4 Ecologische waarde

Een direct gevolg van correct onderhoud aan de heggen is de soortenrijkdom in het gebied. Het faciliteren van biodiversiteit is voor veel respondenten een belangrijke motivatie. Een goed onderhouden heg (zowel boven- als ondergronds) zal meer soorten flora en fauna bevatten (Deckers et al., 2004). Daarnaast zorgt het vlechten van de heggen ervoor dat er ten alle tijden heggen in verschillende groeifasen in het gebied zijn. Er zullen recent gevlochten heggen zijn die opnieuw uitlopen, al deels uitgegroeide heggen en struwelen die volledig uitgegroeid zijn en weer gevlochten zullen worden. Daarnaast zijn er de knipscheer heggen die jaarlijks onderhouden worden. Hierdoor ontstaat er een divers landschap met verschillende heggen die verschillende vogels aantrekken.

V3: *“Er zijn vogels die in een dichte lage heg broeden. Maar er zijn ook vogels die in een hoge, brede heg broeden. Dus je moet eigenlijk heggen hebben van allemaal die fasen. Vanaf 1 jaar gesnoeid tot 12 jaar gesnoeid. Dus dan heb je voor elke vogel wel... Ja een heg waarin hun habitat of leefgebied hebben”*

De heggen beïnvloeden ook de diversiteit van het bodemleven. Een gezonde, levende bodem is in het voordeel van de boer omdat dit de opbrengst kan verhogen (Montgomery, Caruso, & Reid, 2020). Ook in de (oude) kranten wordt er gesproken over de mogelijke voordelen van de heggen voor de boeren:

“Deskundigen van Staatsbosbeheer zijn namelijk van mening, dat met name de agrariërs veel voordeel kunnen hebben van de maasheggen. De weilanden en akkers binnen de maasheggen liggen namelijk vrij beschut. Hierdoor hebben de agrariërs in de regel al een maand eerder gras voor de koeien, dan bijvoorbeeld de mensen in een polder. Bovendien kunnen ze de beesten een maand langer in de weilanden laten lopen.” – **Boxmeers weekblad, 19-11-1974**

De ecologische waarde van de heggen wordt door verschillende stakeholders onderschreven. Voor de natuurbeschermers is de ecologische waarde van het gebied prioriteit. De vrijwilligers genieten van de natuur in het gebied. Zij schrijven de grote soortenrijkdom van het gebied toe aan de heggen. Ook de boeren erkennen de ecologische waarde van de heggen. Zij zien in het bijzonder een toename van vogelsoorten sinds de heggen weer onderhoud krijgen. Ook werken boeren in het gebied mee aan projecten die als doel hebben om de diversiteit aan akkerflora te verhogen. De respondent van de gemeente Boxmeer is de ecologische waarde van het gebied als natuurgebied een publiekstrekker.

4.3.5 Economische waarde

De heggen zijn ook economisch belangrijk. Om te beginnen staan zij centraal in een discussie tussen boeren en gemeente om subsidies. De heggen nemen immers kostbare landbouwgrond in en boeren willen daarvoor gecompenseerd worden. De hoogte van de subsidie is al jarenlang onderdeel van discussie.

“Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond: "maar u moet wel goed begrijpen dat het er de boer niet om gaat de natuur te vernietigen. Maar die heggen en bomen zijn natuurlijk wel een groot nadeel voor de boer. Als je ziet wat een ruimte die heggen innemen waar geen gras kan groeien dan is dat bijzonder nadelig voor de boer.” – **Boxmeers Weekblad, 14-02-1974**

“De overeenkomst over onderhoud en herstel van de heggen die aan de betrokken agrariërs is voorgelegd, is voor de boerenorganisaties niet acceptabel. De NCB-besturen hebben wel laten weten dat de heggen zoveel mogelijk in stand moeten worden gehouden.” – **De Gelderlander, 05-11-1977**

B1: *“Dus de individuele agrariër, die eigenlijk met de hagen moet werken, en die “last” van de hagen heeft, die krijgt maar 16 cent per meter. En dat vind ik krap”*

Subsidies zijn niet alleen voor de boeren van belang, maar ook voor het landschap zelf. Uit onderzoek blijkt dat subsidieregelingen sterk van invloed zijn op hoe landschapselementen onderhouden worden (Roeleveld & Gielen, 2006). Een subsidieregeling kan een averechts effect hebben en daardoor desastreus zijn voor heggen of bomen in een bepaald gebied. In het Maasheggengebied heeft een verandering in de subsidieregels er bijvoorbeeld toe geleid dat veel heggen als knipscheerheg onderhouden worden (Maes, Bont, Ceelen, Loon, & Roeleveld, 2006).

Hoewel sommige boeren de heggen als financiële beperking zien, zijn de heggen voor de gemeente een inkomstenbron. Dankzij het unieke karakter dat het gebied aan de heggen te danken heeft kunnen zij als toeristische trekpleister geframed worden (Montgomery et al., 2020). Zeker in het voorjaar, wanneer de meidoornstruiken bloeien, wordt er reclame gemaakt voor het gebied. Binnen het MaB programma is het duurzaam ontwikkelen van toerisme in het gebied een belangrijk doel voor de gemeente Boxmeer omdat het gehele MaB gebied van het toerisme kan profiteren.

Het NK Maasheggenvlechten is een belangrijk evenement ter promotie van het gebied. Het evenement is goed voor het toerisme in de streek. De gemeente Boxmeer probeert daar op in te spelen met de promotie van streekproducten, voor bekendheid en extra inkomsten vanuit het gebied. Hoewel de ontwikkeling van toerisme in de streek een belangrijk doel is, benadrukt de gemeente Boxmeer dat het niet de bedoeling is dat het gebied overlopen gaat worden door toeristen. Er wordt naar een balans gezocht waarbij het gebied en lokale ondernemers kunnen profiteren van de heggen zonder dat dit ten koste gaat van de heggen.

G1: *“En wij willen echt niet hele hordes van mensen hier hebben. Het gaat meer over dat je hier moet kunnen genieten. Ruimte, fietsen door het gebied, een keer kijken, genieten van de cultuur.. Ik zit niet te wachten op een Giethoorn 2 hier, bij wijze van spreken. Daar heb je niets aan, dat geeft alleen maar overlast”*

Heggenvlechten verbindt de geschiedenis, het sociale aspect, het landschap, de ecologische en de economische waarden van het Maasheggengebied met elkaar. Het vlechten dient verschillende doelen. Hierdoor zijn mensen om verschillende redenen gemotiveerd om het ambacht te bewaren. Door het ambacht terug te brengen blijft de cultuurhistorie van het gebied zichtbaar. Het is onderdeel van de boerengeschiedenis dat de landbouwfunctie van het gebied benadrukt. Tegelijkertijd speelt het vlechten een belangrijke ondersteunende rol voor de bescherming van de natuur in het gebied. Het vormt de rode draad in het Maasheggen-verhaal en zorgt voor een gemeenschappelijk belang.

4.2.5 Samenvatting

Er zijn tot nu toe vijf waarden geïdentificeerd die samenhangen met de motivaties van stakeholders om de heggen in het Maasheggengebied te behouden. Deze waarden zijn historisch, ecologisch, landschappelijk, sociaal-cultureel en economisch van aard. Het behouden van de heggen is belangrijk om verschillende redenen. Om te beginnen zijn de heggen historisch belangrijk. Zij tonen de geschiedenis van het landschap. Daardoor hebben zij een belangrijke landschappelijke waarde. Zonder de heggen verliest het Maasheggengebied haar unieke karakter. Dit unieke karakter van het gebied wordt versterkt door het traditionele heggenvlechten. Het heggenvlechten is niet alleen een vorm van heggenonderhoud, maar ook een publiekstrekker (en daarmee inkomstenbron). Omdat het heggenvlechten te duur is om door betaalde krachten te laten doen, worden de heggen gevlochten door vrijwilligers en deelnemers aan het NK Heggenvlechten. De heggen faciliteren de grote soortenrijkdom in het Maasheggengebied. Ze bieden nestgelegenheid, voedsel en beschutting voor veel diersoorten in het gebied. Ook veel plantensoorten vinden een habitat in of onder de heg. Bovendien vormen veel plantensoorten in het gebied een belangrijke genenbron. Ook hebben de heggen een positieve invloed op de kwaliteit van onder andere de bodem. Daarom kunnen ook boeren profijt hebben van de heggen in het gebied.

4.4 Place attachment

De verbondenheid van betrokkenen met het Maasheggengebied uit zich in het omzetten van de vijf belangrijkste waarden van het Maasheggengebied in acties. Het ecologisch belang van het gebied wordt omgezet in een oproep tot de bescherming van het gebied. De landschappelijke waarde van het heggenpatroon heeft erkenning gekregen als UNESCO gebied, dankzij de inzet (en samenwerking) van verschillende gebiedspartijen. Het NK Maasheggenvlechten draagt de sociaal-culturele belangen binnen het gebied uit, samen met het historische karakter van de heggen en het vlechten. En de geschiedenis van het gebied wordt extra benadrukt door de bereidheid om de vele verhalen van het gebied te willen vertellen.

Afbeelding 9 | Voorbeeld van een naambord met originele naam.
Bron: maasheggenunesco.com

Bijvoorbeeld door middel van het veldnamenonderzoek (Janssen, 2019), waarbij geprobeerd wordt om de oude, oorspronkelijke weites hun eeuwenoude namen terug te geven. Door deze vormen van storytelling te benutten wordt de verbondenheid van het gebied met de heggen bestendigd. Door de oude namen weer te geven bij de weides wordt de leeftijd van het gebied benadrukt. Daarbij is de verwachting dat men in het gebied op zoek zal gaan naar de naamborden (zie afbeelding 9), waardoor mensen langer en verder het gebied in trekken.

Het enorme enthousiasme van vrijwilligers toont een sterke verbondenheid van inwoners met de Maasheggen. De vele fietsers en wandelaars in het gebied geven ook aan dat de mensen het gebied waarderen. Daarnaast ontstaan er steeds meer initiatieven om streekproducten te maken, van thee tot cake en bier. Streekproducten worden gepromoot tijdens het NK Maasheggenvlechten. Het NK is een evenement waarbij de sociale en culturele waarden van het gebied een hoogtepunt kennen. De verschillende activiteiten en ontwikkelingen versterken elkaar. Het is belangrijk om deze ontwikkelingen als een geheel te zien om oog te hebben voor elkaar versterkende (of verzwakkende) factoren.

De verbondenheid tussen de mensen en het Maasheggengebied is ook zichtbaar in de wens van vele betrokkenen om écht betrokken te worden bij het gebied. De boeren in het gebied vragen al jarenlang om meer betrokken te worden in het gebiedsproces (Brak et al., 2019). In de jaren '70, bij de presentatie van een boek over de (geschiedenis van) maasheggen waren boeren niet uitgenodigd. Dit zorgde voor een klein opstootje van boeren die het hier niet mee eens waren. Het is immers "hun" gebied.

"Enige tientallen agrariërs hebben duidelijk hun stem laten horen bij de presentatie van het boek 'de maasheggen', vrijdagochtend in 't Veerhuis te Oeffelt. Met name vonden de boeren het jammer, dat zij als direct betrokkenen niet bij het schrijven van de studie over het gebied betrokken waren." - **Gelderlander, 11-11-78**

Opvallend is dat eenzelfde situatie ontstaan is na het openen van het "cultuurhistorisch monument" in 2018. Ook hierbij waren geen boeren uitgenodigd, iets wat door de Oeffeltse boeren niet gewaardeerd werd.

B1: *“opgelegd, ja, die is opgelegd ja. Dat klopt. De gemeente wou dat heel graag. Daar zijn er een paar fanatiek mee bezig geweest. [...] Er is helemaal niks overlegd. Ben je gek”*

B2: *“heel niet uitgenodigd. Bij het openen [van het cultuurhistorisch monument]. Ja dat was de grootste blunder van de hele maasheggen”*

B3: *“Om eerlijk te zijn hoorde ik daarna pas dat we unesco waren”*

Deze uitspraken laten zien dat de boeren grote waarde hechten aan ‘hun’ landschap en aan wat er op hun grond gebeurt. Ondanks dat de heggen voor hen een belemmering zijn in de bedrijfsvoering. Boeren stellen daarnaast grond en heggen ter beschikking voor de oefendagen voorafgaande aan- en tijdens het NK Maasheggenvlechten zelf.

Een emotionele connectie tussen betrokkenen en het Maasheggengebied is behalve in de acties van mensen ook terug te zien in de jeugdherinneringen van mensen. De respondenten afkomstig uit de regio hebben duidelijk een gevoel van thuis. Zij spreken over het gebied en de heggen met veel genegenheid. Er is duidelijk sprake van een sterk gevoel van plaats (*sense of place*). Mensen voelen zich historisch verbonden met het gebied door jeugdherinneringen (place attachment) maar er is ook zeker sprake van *place satisfaction*. Mensen zijn trots op de heggen en op wat er gerealiseerd is in het gebied.

V3: *“ ja tuurlijk. Ja, ik ben heel trots op... en daar waren mijn ouders ook trots op, op de heggen. De manier van vlechten. Hoe mijn moeder er over vertelde, dat haar vader, dat zij als klein meisje naar de Kemp ging en haar vader zag vlechten”*

4.5 De verhalen van het Maasheggengebied

Tot nu toe zijn er in dit hoofdstuk vijf verschillende waarden van de heggen onderscheiden die in de interviews naar voren zijn gekomen. Deze waarden vormen de basis voor de motivaties van mensen om de heggen te behouden, beschermen en onderhouden. In de verhalen van de respondenten komen deze waarden bij elkaar. Daarom gaat dit hoofdstuk in op de verhalen van de afzonderlijke stakeholdergroepen.

Het Maasheggengebied is zo op het eerste gezicht slechts een klein gebied in Nederland, met als hoogtepunt heggen. Maar het is zeldzaam. En zeldzaam maakt bijzonder. De verschillende respondenten hebben allemaal een eigen reden om het Maasheggengebied bijzonder te kunnen noemen. Een eigen verhaal. Elk verhaal belicht namelijk een ander bijzonder onderdeel van het Maasheggengebied. Uit deze bijzonderheden kunnen eveneens verschillende motivaties gedestilleerd worden die mensen hebben om het Maasheggengebied te beschermen.

4.5.1 De gemeente Boxmeer over de Maasheggen

De gemeente Boxmeer, gemeente Cuijk en Provincie Noord-Brabant zijn verantwoordelijk voor het beleid in het Maasheggengebied. Een belangrijk doel van de gemeente Boxmeer is om het historische verhaal van het Maasheggengebied te vertellen.

G1: *“Om de status van het gebied, het is een van de oudste cultuurlandschappen, waarschijnlijk wel het oudste cultuurlandschap van Nederland, om dat toch gewoon een keer in stand te houden”*

Zij zien de geschiedenis van het Maasheggengebied als een kapstok om de overige waarden van het gebied aan op te hangen. Op deze manier hopen zij de betrokken partijen en inwoners van de omgeving trots te kunnen maken op het gebied en een groter draagvlak te creëren.

G1: *“Dus je kunt eigenlijk, als je geschiedenis gaat koppelen aan een gebied, en zeg maar gaat koppelen aan goede manier van storytelling, en ook het belang gaat duiden van dit gebied, dan gaat dat echt tussen de oren zitten”*

Het verhaal van de gemeente Boxmeer gaat verder dan alleen de geschiedenis en biodiversiteit van het gebied. Ook economisch liggen er kansen voor het gebied, gestimuleerd door het *UNESCO MaB* programma. De gemeenten en andere overheden hebben verschillende belangen om te vertegenwoordigen. Daarom is voor hen niet alleen de kern van heggen belangrijk. Zij moeten de belangen van alle drie de schillen van het *man and biosphere* gebied behartigen.

G1: *“En je kunt ook zeggen van we focussen ons nu op de maasheggen, maar het Unesco gebied is veel groter. Want het is een man and biosphere gebied. En dat betekent dat we hier waar we nu zitten in dit gemeentehuis, dat dat ook onderdeel is van de Unesco gebied. Maar er zijn dus ook wel grotere landbouwpercelen net buiten de maasheggen, die ook onderdeel zijn van het Unesco”*

UNESCO MaB kan de lokale economie en het toerisme een impuls geven. *UNESCO* wordt als kader gebruikt voor evenementen, wandelroutes en folders op de toonbank van lokale horeca. Een mooi voorbeeld hiervan is de Maasheggen stempelkaart waarop mensen stempels kunnen verzamelen langs fiets- en wandelroutes. Daarnaast suggereert het interview met de respondent van de gemeente Boxmeer dat men erg trots is op de *UNESCO* titel. Er wordt prestige aan ontleend. Hierdoor is een positieve spiraal ontstaan waar niet alleen de gemeente in meegezogen wordt, maar ook andere betrokkenen en inwoners van het gebied.

4.5.2 De vrijwilligers over de Maasheggen

Het Maasheggengebied kan niet zonder de vele vrijwilligers die zich inzetten voor het beheren van de heggen. Niet alleen drukken zij de kosten die het heggenonderhoud met zich mee brengen, maar zij zijn ook essentieel voor het voortbestaan van het heggenvlechten als ambacht.

V4: *“Dus dat het hier nog bestaat, heeft gewoon met een aantal vrijwilligers die er gewoon heel hard voor hebben gestreden te maken. En niet zozeer met andere... Ik denk dat dat gewoon echt heel erg belangrijk is geweest. Voor het behoud van de hagen en het restaureren ervan”*

De vrijwilligers zijn essentieel voor het vlechten van de heggen. Zij nemen deel aan oefendagen voor het NK en natuurlijk het NK zelf (zie afbeelding 10). Het NK Maasheggenvlechten, voor het eerst georganiseerd in 2006, heeft het Maasheggengebied op de kaart gezet. Alle respondenten zijn het er over eens dat het NK de redding is geweest van zowel het vlechtambacht als de heggen in het gebied. Dat er een NK georganiseerd wordt geeft de vrijwilligers erkenning voor hun werk. Erkenning en waardering is een belangrijke motivator voor vrijwilligers (Ganzevoort & van den Born, 2020).

V3: *“Dat is gegroeid in de loop van jaren. Ik denk door het kampioenschap is dat enthousiasme gewoon gegroeid. Ik denk dat als dat kampioenschap er niet was geweest dat het dan toch doodgebloed was. Toen ontstond ook enthousiasme bij anderen, zoals de burgemeester van Boxmeer en wethouders”*

Afbeelding 10 | Vrijwilligers aan het werk tijdens het NK Maasheggenvlechten 2019. Foto: Eline Koelman

Het vlechten als activiteit is voor deze mensen een hobby, een gezellige groepsactiviteit. Het sociale aspect van het vlechten, het samenwerken, is voor hen een belangrijke motivatie. Daarnaast hechten de vrijwilligers ook veel waarde aan de natuur en de soortenrijkdom in het gebied. Zij hebben dus ook een ecologische motivatie. Maar bovenal is voor hen natuurlijk het behouden van de heggen zeer belangrijk omdat er zonder heggen niet gevlochten kan worden.

V1: *"[...] maar gewoon lekker buiten zijn, best wel ruw werk, niet na hoeven denken"*

In het Maasheggengebied is een jaarlijkse heggen-plant-dag. Op deze dag worden er nieuwe heggen geplant in het gebied in samenwerking met schoolklassen. Ook deze activiteit wordt georganiseerd door vrijwilligers. Hun functie is dus niet alleen het vlechten van de heggen, maar ook het promoten van het gebied en het creëren van bewustzijn.

V2: *"Maar sommige kinderen hebben nooit een schop in hun handen gehad, en sommige kinderen... Dat vind ik ook altijd leuk, weten niet wat klei is. Als de grond helemaal doordrenkt is van water, dat dat zo zwaar is. Ja, de kinderen genieten daar dan van, ik geniet daar dan ook van"*

4.5.3 De boeren over de Maasheggen

Het verhaal van de boeren in het Maasheggengebied begint eigenlijk bij de geschiedenis van het gebied. Voor de geïnterviewde boeren is het verleden van het Maasheggengebied belangrijk. Zij zien het als een gebied dat gemaakt is door boeren, voor boeren. De boeren zien het daarom als hun taak om het gebied te onderhouden. Hun motivatie voor het behouden van de heggen ligt in het bijzonder in de historische waarde van de heggen en hun rol in het behoud ervan.

B3: *"Als je mij persoonlijk vraagt wat ik er van denk, of vind: maasheggen komt van vroeger uit zeg maar naar voren voor mijn gevoel juist vanuit de boeren. En met het vee wat daar gelopen heeft. Dus als je zeg maar streeft naar een beetje die tijdzone, naar die maasheggen, dan zou ik het heel mooi vinden om dat juist samen, met boeren te gaan doen"*

De boeren zien hun beheer als noodzakelijk. Niet alleen om de historie van het gebied zichtbaar te maken, maar ook voor de uitstraling van het landschap. Beheer is nodig want:

B1: *"Dan heb je niet meer dat het toont als een oud boeren landschap. Dan wordt het niet meer... Dan is het echt een veredeld natuurgebied aan het worden. En vroeger, het maasheggengebied is door boeren gevormd. En om dan te zeggen... Dan ben je ook een stukje cultuurhistorie aan het weggooien, vind ik"*

De boeren erkennen dat het gebied misschien wel onderhouden zou kunnen worden zonder boeren, maar vinden het belangrijk om zelf in het gebied te kunnen blijven werken. Vaak wonen en werken boeren al generaties lang in het gebied. Daarnaast vinden zij dat zij zelf onderdeel zijn van de cultuurhistorie en uitstraling van het gebied. Zij wonen en werken niet alleen in de Maasheggen, zij zijn onderdeel van het Maasheggengebied.

B2: *"het is gewoon beheer. En dat is ook... Ja, als hier boeren weg zouden zijn, in zo'n gebied, wat blijft er dan over?"*

Zij geven aan dat het belangrijk is om mensen met een hart voor het gebied in het gebied te houden. Dit betekent dat inkomsten van bijvoorbeeld streekproducten in het gebied geïnvesteerd moeten worden, maar ook dat die streekproducten in de streek zelf geproduceerd worden. De streekproducten zouden kunnen leiden tot een financiële beloning voor de boeren die zich inzetten

voor de heggen. Door deze boeren te belonen en te koesteren blijven de mensen verbonden met het gebied.

B2: *“En als er hier heggen staan, en dat inkomen dat verdwijnt naar een aannemer in Utrecht, dan ga je alleen maar haat creëren. Dan zou het mij toch boeien of dat een heg, wat daar toch mee gebeurt. Met dat hele gebied”*

Uiteindelijk heeft een boer een boerenbedrijf. Het moet voor de boeren in het Maasheggengebied daarom rendabel zijn om hun bedrijf draaiende te houden. Net als in de jaren '70 en '80 komt het verhaal uiteindelijk uit op financiën.

B3: *“als je mij vraagt, helemaal naar de kern van het hele verhaal... Die grond is van iemand. En die iemand wil op het eind van de dag een euro meer verdienen. En als dat niet kan, dan gaat dat het doel nooit halen. Dus, dat is altijd zeg maar in balans. En je hebt een bepaalde visie om daar samen een natuurgebied van te maken, dan moet daar een financieel plan onder komen. Dat is volgens mij helemaal de kern, de basis. Want als je dat al niet kunt dragen, of geen goed plan over hebt. Dan kun je de rest wel vergeten”*

4.5.4 De natuurbeschermers over de Maasheggen

Voor natuurbeschermers staan de ecologische waarden van het Maasheggengebied centraal. Hun voornaamste doel is om de natuur in het gebied versterken en te beschermen. In het Maasheggengebied zijn veel verschillende natuurbeschermingsorganisaties actief. Van het hele grote Staatsbosbeheer tot het lokale SlaBox (Stichting landschapsbeheer Boxmeer). Voor het behalen van hun natuurdoelen zijn zij afhankelijk van de samenwerking met andere gebiedspartijen. Binnen die samenwerking zien zij hun rol als “luis in de pels”. Zij proberen vooral de aandacht voor het gebied hoog te houden en de dingen aan te kaarten die anders of beter moeten.

N1: *“En niet zozeer dat die heggen zelf, maar welke idealen wil je met die heggen nastreven? En wat voor kwaliteit wil je er onder hebben? En als je een rijk heggenlandschap wilt hebben, dat is iets anders dan wanneer je gewoon heggen hebt die staan te groeien en die elk jaar gesnoeid of onderhouden of gevlochten worden. En dat gaat over ambities. En ik denk dus dat wij door de jaren heen constant een rol hebben gespeeld om die ambities zo hoog mogelijk te krijgen”*

De ambities van de verschillende natuurorganisaties in het gebied sluiten nauw op elkaar aan. Zij willen meer heggen, beter onderhouden heggen en een grotere soortenrijkdom in het gebied. Hiervoor zijn zij in het bijzonder afhankelijk van de boeren in het gebied. De natuurbeschermers zien kansen voor het Maasheggengebied in hun samenwerking met boeren. Boeren kunnen zich dan focussen op het draaiende houden van hun bedrijf, en de natuurbeschermers kunnen de zorg voor de heggen op zich nemen.

N2: *“wij kunnen de boeren daar ook in helpen, door ze aan gronden in pacht te helpen. En dus de gronden niet meer in pacht te geven aan boeren die niet maasheggen-minded zijn. Dus dat zou een van de criteria, of een criterium kunnen zijn om de gronden te verpachten”*

De natuurbeschermers geven aan dat zij niet zonder de boeren kunnen in het gebied. Zij hebben zelf niet het vee en de machines om de weides te beheren. Zij zien dus niet alleen kansen, zij zien het als een must om samen te werken met de boeren. Deze erkenning van wederzijdse afhankelijkheid is belangrijk. Het zorgt voor een grotere bereidheid om samen te werken. Hierdoor ontstaat er een veerkrachtige basis om de heggen te beschermen. Toch is er volgens de betrokken natuurbeschermers op het vlak van biodiversiteit nog veel winst te behalen.

N1: *“Het is een rijk landschap als ik kijk dat daar aronskelken, en sleutelbloemen en weet ik het wat allemaal niet onder die heg.. Dan is het een heel rijk landschap, maar als ik daar doorheen loop dan is de potentie voor een rijk landschap overvloedig aanwezig en het ontwikkelt zich ook allemaal heel snel, als je er aandacht aan geeft, maar het gebied tussen de heggen in daar kan veel meer mee gebeuren. Dus dat je meer symbiose krijgt tussen de landbouw of de veeteelt die daar bedreven wordt en de heg zelf”*

Het verhaal van de natuurbeschermers bestaat uit successen en tegenslagen en valt of staat met samenwerking. Zowel onderling als met de boeren en andere partijen in het gebied. Hierin zien de natuurbeschermers ook een belangrijke voorbeeldfunctie voor zichzelf.

N4: *“En we moeten het dus aanjagen, maar ook uitvoeren. Dus laten zien: het kan wel”*

4.5.5 Samenvatting

De verschillende stakeholders prioriteren verschillende waarden van de heggen. Voor de gemeente Boxmeer is dit de economische waarde van de heggen. De respondent van de gemeente Boxmeer zou graag inspelen op het toeristische aspect van de heggen door middel van *storytelling*. In de verhalen van het Maasheggengebied komt vooral de historische waarde naar voren. In het bijzonder boeren hechten veel waarde aan de geschiedenis van het gebied. De boerengeschiedenis van het gebied is ook voor de vrijwilligers belangrijk. Voor hen is de geschiedenis van het gebied bepalend voor het landschap. Zij dragen hun steentje bij aan het landschap door de heggen te vlechten. De natuurbeschermers stimuleren het vlechten van de heggen als vorm van onderhoud van het landschap. Hun uitdaging is om agrarische activiteiten in het gebied te combineren met natuur, zonder het karakteristieke landschap verloren te laten gaan.

4.6 Natuurbeelden

Vrijwel alle respondenten hebben een natuurbeeld passend bij ‘de wilde natuur’. Zij noemen vogels, insecten en zoogdieren die in het wild voorkomen als een soort criterium voor wat natuur is. Het maakt daarbij voor hen niet uit of natuur gebruikt wordt door mensen of niet, natuur is gewoon natuur.

V1: *“Ja, natuur is niet alleen maar mooi. Ook een bos heeft een gebruiksdoel. Ook een gigantisch zandwingebied heeft een gebruiksdoel. Al is het maar voor de schapen, al is het maar voor de.. Ieder natuur heeft zo zijn doel”*

Op de vraag of het Maasheggengebied natuur is, antwoorden de meeste respondenten van wel. Ook een aantal boeren. Als voornaamste argument wordt de rijke flora, en speciaal fauna van het gebied genoemd. Voor het Maasheggengebied specifiek geldt voor de respondenten dat er sprake is van ‘wilde natuur’. Specifiek worden ook de landbouwgronden in de Maasheggen genoemd.

B1: *“ja, als je een landbouw bedrijft, door middel van weilanden en... Dat kan ook een das of wat vogels zitten. Dus dat is net zo goed natuur. Dus uh.. Dat hoeft niet per definitie niet goed voor de natuur te zijn”*

Van sommige respondenten mag er meer nadruk gelegd worden op het boeregebruik van het Maasheggenlandschap. De combinatie van landbouw en natuur in het gebied zien zij als kans om te laten zien dat landbouw en natuur elkaar niet uit hoeven te sluiten.

V2: *“ja, ja dat denk ik wel. Dat dat goed is. [...] dat je het goed moet doen voor de boeren, dat is wel belangrijk dat je daarin investeert. Nee, ik denk ook dat burgers moeten weten, dit is ook gewoon natuur maar het is gevormd door..”*

Er zijn ook respondenten (inclusief boeren) die aangeven het Maasheggengebied geen natuur te vinden. Voor hen is er een duidelijke scheiding tussen cultuurlandschap en natuurlijk landschap. Vooral het onderhoud aan de heggen gaat voor sommigen in tegen het beeld van natuur. Het snoeien van heggen valt voor hen onder tuinieren.

G1: *“Ik vind van niet. Ik vind het gewoon een cultuurlandschap”*

Wat de rol van de mens in de natuur is, is voor veel respondenten verschillend. Wel noemen alle respondenten de *vernietiger* als een negatieve houding. Het algemene beeld dat naar voren komt is dat de boeren zich opstellen als *rentmeester*. Zij zien het als taak om zorg te dragen voor de natuur en vinden dat zij dat als boer ook doen. Niet alleen voor zichzelf of de medemens, maar juist voor de volgende generatie.

B2: *“Het gaat niet om het financieel gewin nu, het gaat er over dat je een generatie je bedrijf over kunt dragen”*

Onder de niet-boeren zijn er ook respondenten met een *rentmeester* houding, voornamelijk de mensen met een beherende rol in het gebied. Andere respondenten nemen de houding van de *participant* aan. Zij zien de mens als onderdeel van de natuur. Dat de *participant* veel naar voren komt, komt overeen met de bevindingen in een onderzoek onder Nederlanders (Van den Born et al., 2001).

V2: *“Wij zijn ook maar passanten ook. De natuur gaat altijd door, tot het niet meer doorgaat, tot wij de boel hebben verpest, want zo kijk ik er ook naar. Wij zijn het die de boel verpesten, dat is toch een moeizamer evenwicht he”*

De geïnterviewde boeren in het Maasheggengebied beschouwen het gebied als natuur, maar wel als gebruiks natuur. Als boeren dragen zij zorg voor die gebruiks natuur. Iets wat zij liever meer zelf willen doen. Immers, de boeren kennen hun eigen gronden het beste, zij kennen de natte stukken en de plekken waar de dassen foerageren.

B2: *“ja, ik kan het beter, omdat ik gewoon ik ben iedere dag in het gebied. Ik weet waar de blauwtjes zitten, ik weet op welke plekken de vlinders zitten. Ik weet de natte hoeken. Ik weet waar de ree, en als ik hier een aannemer instuur, die weet helemaal niets. Die heeft een kaart bij, en die doet zijn ding. En dat is zó jammer. En iedere boer, in ieder gebied die kent gewoon zijn gebied. Als ik bij jou, in jouw gebied moest werken dan weet ik er ook niets van. En daarom, wil je het niveau van ecologie omhoog houden, zorg dat je het werk ook bij de gebruiker houdt”*

Opvallend is dat binnen deze groep respondenten het natuurbeeld niet leidend lijkt te zijn voor het gedrag. Het traditionele boeren natuurbeeld van een grasgroene wei heerst ook in het Maasheggengebied. Maar door de sterke verbondenheid met de heggen, lijken het traditionele beeld van een boerenweide en de natuur afkomstig van de heggen samen te gaan. Daarnaast lijken de boeren in tweestrijd te zijn met het gewenste natuurbeeld in de Maasheggen en hun eigen visie op de natuur. Zo wordt er gezegd dat bloemen in de wei best mooi kunnen zijn, maar dat er ook een hoop ‘rommel’ groeit in het gebied. Een meervoudig natuurbeeld dringt zich op.

B1: *“En wat ik minder mooi vind is dat daar heel veel akkerdistels en uh Jakob kruiskruid en dat soort in groeien... Dat zie je veel op natuurgronden. En dan vind ik... Ja jongens, dat hebben jullie mooi*

verwaarloosd. Gewoon groene weilanden vind ik het mooiste kijken. Ja, daar zijn de meningen over verdeeld”

4.7 Samenvatting

Er komen vijf verschillende waarden van de heggen in het Maasheggengebied naar voren uit de data. Dit zijn de historische waarde, ecologische waarde, sociaal-culturele waarde, landschappelijke waarde en de economische waarde. De verschillende stakeholdergroepen prioriteren verschillende waarden. Voor natuurbeschermers is dit het ecologische belang en is het beschermen van de biodiversiteit in het gebied de belangrijkste reden om de heggen te beschermen. Voor de vrijwilligers is de biodiversiteit in het gebied ook belangrijk, maar voor hen is het sociale aspect van het heggenvlechten een zeer belangrijke motivatie. De historie van het gebied, en de boerengeschiedenis in het bijzonder, is voor de boeren in het gebied een belangrijke reden om de heggen te behouden. En voor de gemeente Boxmeer spelen daarnaast ook nog economische belangen mee. Het landschappelijke belang van de heggen zit in de karakteristieke uitstraling van het gebied. Dit maakt het gebied bijzonder voor alle stakeholders. Het unieke karakter van het gebied zorgt voor een sterke verbintenis van de inwoners met het gebied.

5. Discussie

De centrale vraag van dit onderzoek was welke factoren en motivaties in het verleden en in het heden bij hebben gedragen aan het behoud van de heggen in het Maasheggengebied. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de geschiedenis van het Maasheggengebied onderzocht. Uit de geschiedenis van het gebied kunnen verschillende *tipping points* aangewezen worden. Daarnaast is er onderzocht wat, ecologisch gezien, het gebied zo belangrijk maakt. Vervolgens zijn er vanuit de interviews vijf waarden geïdentificeerd die gerepresenteerd worden in het gebied. De interviews hebben daarnaast inzicht gegeven in het gevoel van *sense of place* en de verschillende natuurbeelden van de stakeholders. Al deze factoren en motivaties versterken elkaar. Hoe deze zelfversterkende spiraal ontstaan is, zal hieronder toegelicht worden. Hiermee wordt de centrale onderzoeksvraag beantwoord.

5.1 Geschiedenis en tipping points

Het verhaal van het Maasheggengebied is een verhaal van toeval, meevallers, tegenslagen en ambities. Een samenloop van omstandigheden heeft uiteindelijk, zij het via een hobbelig pad, tot de huidige situatie geleid waarin het Maasheggengebied nog bestaat. Niet alleen als natuurgebied, maar ook als landbouwgebied. Sommige boeren gedogen de heggen, anderen hebben ze lief. Maar het resultaat is hetzelfde: een uniek gebied waarin het ondenkbaar geworden is om de heggen te rooien.

De geschiedenis van het Maasheggengebied kent verschillende momenten die beschouwd kunnen worden als *tipping points* (zie afbeelding 6 of bijlage 3). Dat zijn de momenten waarop een pad is ingeslagen dat sterk richting geeft aan de ontwikkelingen en processen die daarop volgen (Leeuwis & Aarts, 2011). Cruciale momenten zijn bijvoorbeeld de intensivering van landbouw, de ruilverkaveling in de regio, het beheer- en subsidieplan dat gepresenteerd werd in 1982, het onderzoek naar het heggenvlechten en uiteindelijk het eerste NK Maasheggenvlechten. De non-lineaire ontwikkeling van noodzakelijke heg tot ongewenste heg en uiteindelijk gekoesterde heg is het resultaat van een samenspel van factoren. Het heggenvlechten is de spil in het wiel: het verbindt de ecologische, economische, landschappelijke, sociaal-culturele en historische waarden van het gebied. Voor iedereen is er een reden om de heggen te behouden. Al die redenen zijn met elkaar verweven in een zichzelf versterkende spiraal. Dat het gebied sinds twee jaar een UNESCO status heeft, is de kers op de taart. Daarmee voegt *UNESCO* een nieuw wetenschappelijke waarde toe.

Het Maasheggengebied kan beschouwd worden als een dynamisch systeem. De optelsom van gebeurtenissen heeft ertoe geleid dat het hegg patroon vandaag nog altijd bestaat. Niet alleen de gebeurtenissen en beslissingen die positief uitvielen voor de heggen, maar ook bijvoorbeeld de rechtszaken, aangespannen door boeren, hebben hierin een rol gespeeld. De boeren werden in het gelijk gesteld: onder de op dat moment geldende wet- en regelgeving mochten de heggen gerooid worden. Die rechtszaken hebben er toe geleid dat wet- en regelgeving aangepast werd in het voordeel van de heggen. Al deze zaken hebben invloed gehad op het dominante discours en de bijbehorende normen en waarden in het gebied. Daarmee is het draagvlak in de gemeenschap voor het behouden van het Maasheggengebied gevormd en gesterkt.

Met deze analytische duiding toont deze *case study* het belang van een complexiteitsbenadering aan. Dit om nieuwe inzichten te vergaren in de wordingsgeschiedenis van een fenomeen. In dit geval ten behoeve van het behoud van de Maasheggen (Burnes, 2005).

Een belangrijke noot daarbij is dat de positieve spiraal die ontstaan is gevoed moet blijven worden. Er heerst een gevoel van trots in de gemeenschap, ook bij de gemeente Boxmeer. Maar, om de kwaliteit van het gebied te behouden moet er gewerkt blijven worden aan, onder andere, de biodiversiteit in het gebied. De gemeente waarborgt meer belangen dan enkel de biodiversiteit van het gebied, maar op de lange termijn moet er stilgestaan blijven worden bij alle redenen waarom het gebied een UNESCO status heeft gekregen. De interviews suggereren dat voor de gemeente de prestige van de UNESCO status heel belangrijk is. Maar als prestige het enige is dat de trots voedt, dan maakt dat het draagvlak instabiel. Voor een duurzaam Maasheggengebied moeten er meer doelen nagestreefd worden dan prestige. De emotionele binding met het gebied, deels gevoed doordat men trots is op het gebied, kan alleen in stand gehouden worden als de wederzijdse afhankelijkheden tussen de verschillende stakeholders in het Maasheggengebied worden erkend (Burel & Baudry, 1995).

Er wordt in het Maasheggengebied erkend dat ieder zijn eigen taak heeft: boeren maaien de weilanden, kleinere lokale natuurorganisatie zijn “een luis in de pels” en onderhouden contact met vrijwilligers, en de grote natuurorganisaties zorgen voor het onderhoud van de heggen en de subsidies voor boeren. Door samen met de gemeente het NK heggenvlechten te organiseren, en toe te werken naar de MaB doelen, is ook draagvlak ontstaan bij de lokale overheid om het gebied te beschermen. Voor elke partij ligt de nadruk voor de gebieds-ambitie ergens anders (biodiversiteit, economische ontwikkeling etc.) maar voor allemaal is een gezond maasheggengebied een voorwaarde. Deze erkenning van wederzijdse afhankelijkheid leidt tot samenwerking. Zoals beschreven in hoofdstuk 2.3 kunnen waarden zich uiten in acties. Ondanks de verschillende prioriteiten van de verschillende stakeholders in het Maasheggengebied, dragen hun acties bij aan hetzelfde doel.

5.2 Verschillende motivaties voor eenzelfde ambitie

Voor natuurbeschermers is er vooral een ecologisch belang om de heggen te behouden. De heggen waarborgen immers veel en zeldzame soorten. De heggen zelf worden eveneens behouden vanwege de sociaal-culturele waarde: zonder heggen kan er niet gevlochten worden. Zonder heggen verdwijnt er een ambacht, een immaterieel cultureel erfgoed. Dit is vooral een belangrijke motivatie voor de vrijwilligers in het gebied, maar ook voor de gemeente Boxmeer. Zonder heggenvlechten verdwijnt er immers ook een toeristische attractie uit het gebied. Zonder heggen verdwijnt ook de diepgewortelde gebruiksgeschiedenis van het gebied. Het Maasheggengebied is dan zoals ieder ander buitengebied in Nederland. Het verliest een unieke identiteit. Het is juist die identiteit en geschiedenis die belangrijk is voor boeren in het gebied: hun grootouders en overgrootouders hebben het gebied ooit gevormd tot wat het nu is. En zonder dat stukje levende geschiedenis verdwijnen ook de verhalen uit het gebied. Dan verdwijnen ook trots en prestige. Conflicten over natuurbescherming liggen vaak aan de basis van een verschil in identiteit tussen de verschillende stakeholders (Madden & McQuinn, 2014). Bij conflicten met boeren komt daar vaak nog bij dat zij zich bedreigd voelen in hun levensonderhoud (Lauret et al., 2020). Het levend houden van de geschiedenis van een agrarisch landschap zoals het Maasheggengebied biedt de boeren erkenning voor hun identiteit van boer als drager van een cultuurlandschap.

Omdat het Maasheggengebied een gebied is dat verschillende functies heeft (landbouw, natuur, recreatie, beoefenen van een oud ambacht, etc.) is er voor alle stakeholders een reden om betrokken te willen zijn bij het gebied. Door die redenen te erkennen ontstaat er een veerkrachtig geheel. De diversiteit van actoren en functies van het landschap zijn belangrijk en er moet niet onderschat worden hoe belangrijk die erkenning voor betrokkenen is. Het integreren van de verschillende functies en waarden van het gebied is noodzakelijk om het Maasheggengebied op een duurzame manier te kunnen managen (Burel & Baudry, 1995). Zoals in hoofdstuk 2.1 is besproken, is

voor een *positive deviance* een gevoel van zelfcontrole en actieve betrokkenheid nodig. Het is belangrijk dat dit gevoel gestimuleerd blijft worden bij de verschillende stakeholders om de motivatie voor het behouden en beschermen van de heggen hoog te houden.

5.3 Storytelling

De respondenten kennen de cultuurhistorie van het Maasheggengebied vooral van de verhalen van hun ouders en grootouders. Velen kennen wel een familielid dat vroeger zelf voor boeren heggen gevlochten heeft, of op andere manieren werkzaam was in (de omgeving van) het Maasheggengebied. Zij kennen de verhalen van opa die ging vlechten in de winter. Hierdoor zijn de mensen in het Maasheggengebied zich sterk bewust van de leeftijd en de geschiedenis van de heggen en het landschap. Dit zorgt voor waardering van het landschap (Burel & Baudry, 1995).

Daarnaast is de geschiedenis van het gebied iets wat de gemeente graag zou willen gebruiken om het gebied aantrekkelijker te maken voor toeristen en recreanten. Ook een aantal natuurbeschermers zouden graag gebruik maken van de verhalen en cultuurhistorie van het gebied. Storytelling kan draagvlak creëren voor het beschermen van het Maasheggengebied. Door de geschiedenis van het gebied te vertellen wordt aangehaakt bij de identiteit van mensen die in het gebied wonen en werken. Dit verbindt de verschillende stakeholders met elkaar. Ook het NK Maasheggenvlechten is hier een belangrijk onderdeel van. Het NK benadrukt het ambacht heggenvlechten, de geschiedenis van het heggenvlechten in dit gebied. Daarbij moet de Romeinse geschiedenis van het gebied niet vergeten worden. Het Maasheggengebied kent veel verhalen, over de heggen maar ook veel oudere verhalen. Door deze geschiedenis levend te houden middels verhalen blijft ook het draagvlak voor het behouden van het gebied levend.

5.4 Samenwerking

Om het hegg patroon te behouden – of uit te breiden – is echter meer nodig dan acceptatie en een historisch perspectief. Boeren hebben herhaaldelijk aangegeven de heggen mooi te vinden en te willen behouden maar zij geven ook aan de heggen niet te kunnen combineren met een gezond bedrijf. Natuurbeschermers hebben al in de jaren '70 en '80 opgeroepen tot het sluiten van een compromis. Om een gezond Maasheggengebied te creëren zullen net als in het verleden inderdaad compromissen gesloten moeten worden. Uiteindelijk moeten boeren een bedrijf draaiende houden. Zij vragen om voldoende compensatie voor de hinder die zij ondervinden van de heggen. Momenteel worden de heggen in onderhoud gegeven aan beheersorganisaties die -voor boeren- kosteloos de heggen onderhouden. De natuurbeschermers krijgen overheidssubsidie om de heggen te beheren en een deel van deze subsidie gaat naar de boer zelf.

Binnen MaB moet ook de landbouw duurzaam ontwikkeld worden en MaB is voor de gemeente nu het belangrijkste doel. Voor de duurzame ontwikkeling van landbouw in het Maasheggengebied is een duurzame relatie met de boeren in het gebied noodzakelijk. Uit de interviews kwam naar voren dat de financiële gevolgen van de heggen voor boeren een belangrijk struikelblok is. Het promoten van streekproducten kan een extra inkomstenbron zijn voor de boeren. Maar bovenal is het belangrijk om intensief te blijven communiceren met de verschillende belanghebbenden in het gebied. De boeren geven aan zich niet altijd gehoord te voelen maar wel graag betrokken te willen worden bij het gebiedsproces (Brak et al., 2019). Door te (blijven) erkennen dat de verschillende stakeholders, waaronder boeren en vrijwilligers, nodig zijn zal intensieve samenwerking gefaciliteerd worden.

Om de MaB doelen te realiseren zal de groep stakeholders breder gezien moeten worden. Het gehele MaB gebied omvat een aantal grote boerenbedrijven buiten de kern van het

Maasheggengebied, winkels en horeca in Boxmeer en andere steden en dorpen in de omgeving, burgers, de toeristensector, gemeente- en provinciale besturen, wetenschappers en mogelijk nog andere stakeholders. Dit voegt nog meer belangengroepen toe die allemaal gehoord willen worden. Duidelijk en constructief communiceren en faciliteren van samenwerking tussen verschillende stakeholders is daarom cruciaal.

5.5 Natuurbeelden

Vaak is gedacht dat natuurbeelden leidend zijn voor hoe boeren met natuur omgaan (Ahnström et al., 2009; Braitto et al., 2017). De natuurbeelden van de boeren in het Maasheggengebied lijken er echter niet toe te doen. Ook in het Maasheggengebied hebben de boeren een 'plat' natuurbeeld van groene weides, eventueel met een kudde grazende koeien. Tegenwoordig worden boeren vaak afgestraft voor dit natuurbeeld. Natuurbeschermers en burgers hebben namelijk vaak een heel ander natuurbeeld en zien de boerenweides juist niet als natuur. In het Maasheggengebied lijken boeren te worstelen met hun eigen natuurbeeld (groene weide) en de natuur die verwacht wordt in het gebied (kruidenrijke weides en heggen). Dat er nog heggen op boerengrond staan, staat dus haaks op het natuurbeeld van de boeren zelf maar ook op het beeld dat mensen van boeren verwachten. Sociaal-culturele waarden, identiteit en verbondenheid zijn in het Maasheggengebied belangrijker voor het gedrag dan de natuurbeelden.

Bij het ontwikkelen van natuurdoelen zal naar het complete plaatje gekeken moeten worden. De boeren kennen hun gronden goed en de natuurbeschermers kennen de doelsoorten voor het gebied. Het delen van deze kennis kan de samenwerking tussen stakeholders verbeteren. Daarnaast kan het delen van kennis over het gebied verschillende natuurbeelden met elkaar verenigen en mogelijk contrasten tussen natuurbeelden verkleinen. Concluderend zien veel respondenten het Maasheggengebied als een door mensen gemaakt gebied dat natuur faciliteert.

5.6 Beperkingen van het onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek

Dit onderzoek voegt een nieuw, multidisciplinair en historisch perspectief toe aan de bestaande literatuur. Het toont aan dat voor de succesvolle bescherming van een natuurgebied er naar het totaalbeeld gekeken moet worden. Daarnaast voegt deze studie een nieuw, historisch perspectief toe aan natuurbescherming. Om draagvlak voor de bescherming van een gebied te creëren moet men bij het begin beginnen en de geschiedenis van een gebied betrekken bij de bescherming ervan. Het vlechten is een soort levende geschiedenis van het gebied: hoe boeren de heggen gebruikten als omheiningen. Zonder de heggen kan het ambacht (dat ook immaterieel erfgoed is) niet meer uitgevoerd worden. De historische verhalen kunnen (en in de toekomst: worden) gebruikt ten behoeve van het gebied.

Dit onderzoek kent ook een aantal beperkingen. Zo zijn voor dit onderzoek 12 interviews afgenomen binnen vier stakeholder groepen (zie tabel 1). Idealiter waren de interviews gelijk verdeeld over de vier groepen. Zeker binnen de lokale overheid waren in een ideale situatie meer mensen gesproken. Om geschikte respondenten te vinden is er gewerkt met de sneeuwbal methode. Er is begonnen met twee personen die uit de literatuur naar voren kwamen en via deze personen zijn de overige tien personen benaderd. Hierdoor zijn alle interviews afgenomen binnen een relatief klein netwerk. Door de Covid-pandemie was het moeilijker om respondenten te benaderen. Zeker in het geval van de boeren heeft dit er toe geleid dat er alleen boeren gesproken zijn binnen dit netwerk. Hierdoor kan er een bias in de resultaten zijn ontstaan doordat er alleen boeren gesproken zijn met heggen op eigen grond, of boeren die grond met heggen pachten. Alle boeren hadden in meer of mindere mate affiniteit met de heggen. Er zijn geen boeren gesproken zijn met een andere mening over de heggen.

Alle historische bronnen zijn afkomstig uit hetzelfde archief: het Brabants Historisch Informatie Centrum. Deze bronnen zijn daarom beperkt tot de stukken die aanwezig zijn in het BHIC. Daarnaast heeft de Covid-pandemie de tijd en toegang tot het archief beperkt.

Een vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op alle boeren in het gehele *UNESCO* MaB reservaat. Dus ook op boeren met minder affiniteit met de heggen. Er zou dan onderzocht kunnen worden hoe en waar het Maasheggenpatroon uitgebreid kan worden naar gebieden waar veel heggen verdwenen zijn.

Verder zou er in vervolgonderzoek gekeken kunnen worden naar de rol van de lokale overheid in het Maasheggengebied. Zij hebben een belangrijke rol gespeeld in het realiseren van de *UNESCO* MaB status voor het gebied. Met het oog op andere natuurgebieden in Nederland is het interessant om te onderzoeken hoe de persoonlijke of professionele opvattingen van bestuurders in het Maasheggengebied van invloed zijn geweest op de ontwikkelingen in het Maasheggengebied. Hieruit zouden lessen geleerd kunnen worden omtrent het motiveren van ambtenaren en politici om zich in te zetten voor het beschermen van een natuurgebied.

Tot slot zal er bij een multidisciplinair onderzoek rekening gehouden moeten worden met de culturele achtergrond van een gebied. Als voorbeeld, het Maasheggengebied is van oudsher Katholiek. Dit betekent dat alle mannelijke erfgenamen een stuk grond kregen. Daardoor zijn in het Maasheggengebied de kleinschalige weides ontstaan zoals wij die nu kennen. Echter, in een Protestants gebied zou alleen de eerstgeborene zoon grond erven. Deze culturele verschillen kunnen sterk van invloed zijn op het landschapsbeeld. Dit geeft opnieuw aan hoe belangrijk het is om naar het grote geheel te kijken. Een landschap ontstaat niet alleen door een optelsom van factoren, maar ook door het samenspel van die factoren.

6. Conclusie

Ook in het Maasheggengebied hebben natuur en landbouw regelmatig tegenover elkaar gestaan. Tegenwoordig worden de heggen geaccepteerd en gedoogd, maar de relatie tussen landbouw en natuur in het gebied is kwetsbaar. Uit dit onderzoek komen vijf factoren naar voren die van invloed zijn op de balans in het gebied. De balans tipt nu in het voordeel van de heggen maar deze kan omslaan als deze waarden niet voldoende gewaarborgd worden.

- Geschiedenis en identiteit

Landbouw en natuur gaan samen in het Maasheggengebied, zij het soms met tegenzin, omdat zij al eeuwen zichtbaar verbonden zijn. Hierdoor zijn de heggen een norm geworden. De heggen zijn onderdeel geworden van de identiteit van het gebied en haar inwoners. De heersende mentaliteit ten aanzien van de heggen is dat die geschiedenis bewaard en benadrukt moet worden en verhalen moet opleveren die een bindende kracht vormen in het gebied. Er wordt een identiteit ontleend aan de heggen. Mensen zijn trots op hun heggen. Hierdoor is er een groot draagvlak ontstaan om de heggen te behouden.

- Heggenvlechten

Het ambacht van heggenvlechten maakt de geschiedenis van het gebied zichtbaar. Het ambacht is daarmee een belangrijke kapstok om het culturele belang van de heggen aan op te hangen. De traditie van het heggenvlechten maakt dat de heggen in het gebied niet alleen behouden moeten blijven voor de natuur in het gebied, maar ook voor de mensen zelf.

- Vrijwilligers

Het vlechten van heggen is arbeidsintensief. Dit maakt het een zeer dure vorm van heggenonderhoud. Het is daarom niet realistisch om in het hele gebied alle heggen te vlechten. Dat er wel heggen gevlochten kunnen worden is te danken aan een grote groep vrijwilligers. Dit hangt nauw samen met het NK Maasheggenvlechten. Dankzij het NK raken mensen geënthousiasmeerd voor het vlechten, stellen boeren gronden en heggen ter beschikking en worden er oefendagen georganiseerd. Zonder de vrijwilligers die meedoen aan het NK was het ambacht zeer waarschijnlijk uitgestorven.

- Samenwerking

In het Maasheggengebied werken veel verschillende partijen samen aan de ontwikkeling van het gebied. Er werken nationale en regionale natuurorganisaties samen met boeren en overheden. De samenwerking tussen alle verschillende partijen is cruciaal om alle verschillende belangen in het gebied erkenning te kunnen geven. Samenwerking betekent ook dat er noodzakelijke compromissen gesloten moeten kunnen worden. Daartoe is een erkenning van wederzijdse afhankelijkheden cruciaal.

- Economie

De heggen hebben een economisch belang voor de gemeenten in het gebied omdat de heggen een belangrijke toeristische trekpleister zijn voor het gebied. De heggen vormen daarnaast ook een financiële beperking voor de boeren in het gebied. De economische belangen in het gebied zijn daardoor divers. Dit maakt het verenigen van de economische belangen een complexe aangelegenheid die zorgvuldige aandacht verdient.

Deze vijf factoren samen vormen een zichzelf versterkende spiraal. Het samenspel van deze factoren is belangrijk. Individueel spelen zij een rol, maar gecombineerd vormen zij een solide basis voor een gezonde relatie tussen landbouw en natuur. Voor een duurzaam Maasheggengebied is het belangrijk om niet de ogen te sluiten voor de verschillende belangen van verschillende stakeholders in het gebied. Het Maasheggengebied heeft een betrokken gemeenschap en de ambitie om het gebied ecologisch en cultuurhistorisch goed te beheren komt vanuit die gemeenschap zelf. Het hoeft niet (meer) opgelegd te worden waardoor de bereidheid om mee te werken aan het herstel en de ontwikkeling van het gebied groter is. De spiraal is begonnen in het verleden en in gang gezet door verschillende *tipping points*. Door de voor stakeholders belangrijkste belangen van de heggen in stand te houden is het momentum van de spiraal bewaard gebleven.

6.1 Aanbevelingen

Een van de doelen van dit onderzoek was om aanbevelingen te kunnen doen ten behoeve van de bescherming van andere cultuurlandschappen. In deze casestudy zijn een aantal belangrijke factoren naar voren gekomen die mogelijk van toepassing zijn op andere cultuurlandschappen. Het Maasheggengebied is een goed voorbeeld van hoe natuurbescherming afhankelijk is van samenwerking tussen verschillende partijen. De aanbevelingen richten over hoe die diversiteit gebruikt kan worden en richten zich op overheden, natuurbeschermers en iedereen die zich wil inzetten voor een harmonische verhouding tussen landbouw en natuur.

- Geef geschiedenis ruimte: ga op zoek naar de geschiedenis van een gebied. Zeker in het geval van cultuurlandschappen is er mogelijk een oud ambacht dat gekoppeld kan worden aan het gebied. Daarnaast kan de geschiedenis van een gebied gebruikt worden om via storytelling een emotionele verbinding te stimuleren en de *sense of place* te versterken van in- of omwonenden.
- Onderschat niet hoe belangrijk agrariërs het vinden om betrokken te blijven bij de ontwikkelingen in een natuurgebied. Het succes van een gebied valt of staat met de samenwerking tussen alle gebiedspartijen. Hiertoe zullen regelmatig compromissen gesloten moeten worden. Het erkennen van wederzijdse afhankelijkheid maakt het sluiten van compromissen gemakkelijker. Problemen zijn dan pas opgelost wanneer dat voor alle betrokkenen geldt.
- Stimuleer intensieve communicatie met, en vooral ook tussen stakeholders. Hierdoor zal voor stakeholders de noodzaak tot samenwerken benadrukt worden.
- Wees reëel over mogelijk negatieve gevolgen, maar benadruk de positieve gevolgen voor stakeholder van een natuur-inclusieve manier van werken. Zorg vooral ook dat er positieve gevolgen blijven voor de stakeholders. Dit om tegenwicht te bieden aan de beperkingen die bijvoorbeeld heggen met zich meedragen. Een positieve benadering motiveert. Vooral in de communicatie tussen verschillende stakeholder groepen is dit belangrijk. Benadruk daarom ook dat er positieve gevolgen zijn van een natuur-inclusieve benadering (bodemkwaliteit, bestuivers etc.).
- Houd de aandacht vast: er is veel aandacht voor de heggen en het Maasheggengebied. Zowel vanuit de gemeente, Maasheggen UNESCO, schoolprojecten als het NK Maasheggenvlechten. Hierdoor blijft het gebied leven. Dit gaat niet alleen om de promotie van een gebied, maar vooral om het vast kunnen houden van de trots die mensen voelen voor hun omgeving. Grijp mogelijkheden aan om het gebied positief te belichten.
- Het erkennen en koesteren van het belang van bepaalde gebruiken door middel van terugkerende tradities is belangrijk. Betrek hier notabelen uit de regio bij. Hierdoor wordt het gevoel van trots versterkt. Daarnaast zorgt dit ervoor dat er een bepaalde verwachting ontstaat ten opzichte van bijvoorbeeld politieke besluiten.

- Hoe meer waarden een gebied representeert, hoe diverser de motivaties zullen zijn om het gebied te beschermen. Ga op zoek naar deze waarden bij stakeholders en zorg dat deze waarden gevoed blijven worden. Hoe groter de diversiteit aan (vertegenwoordigde) belangen, hoe groter de veerkracht van een gebied.
- Werk er naar toe dat elementen elkaar versterken. Dit is moeilijk om van buitenaf, of van bovenaf, voor elkaar te krijgen. De zelfversterkende factoren in het Maasheggengebied zijn ontstaan in de geschiedenis van het gebied. Dit is een *bottom up* proces. Het momentum van dit proces kan gebruikt worden om meer momentum te creëren. Maar, hiertoe moet wel voortdurend aandacht en voeding zijn van alle elementen.
- Financiële motivaties kunnen sterk van invloed zijn op het handelen van stakeholders. Gemeenten moeten zich dus goed realiseren dat subsidiebeleid kan bepalen hoe een landschap er uit ziet. Dit geeft hen grote verantwoordelijkheid tegenover de landschappelijke kwaliteit.

7. Referenties

- Aarts, N. (1998). *Een kwestie van natuur: een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid.*: WUR.
- Aarts, N. (2018). Boundary Spanning. *The International Encyclopedia of Strategic Communication*, 1-6.
- Aarts, N., Steuten, C., & Woerkum, C. v. (2008). *Strategische communicatie*: Uitgeverij Van Gorcum.
- Ahnström, J., Höckert, J., Bergeå, H. L., Francis, C. A., Skelton, P., & Hallgren, L. (2009). Farmers and nature conservation: What is known about attitudes, context factors and actions affecting conservation? *Renewable agriculture and food systems*, 24(1), 38-47.
- ANP. (2019, 22-10-2019). Gelderland bevriest vergunningen voor boeren om stikstof. *Telegraaf*. Retrieved from <https://www.telegraaf.nl/nieuws/1916352748/gelderland-bevriest-vergunningen-voor-boeren-om-stikstof>
- Appelbaum, S. H., Iaconi, G. D., & Matousek, A. (2007). Positive and negative deviant workplace behaviors: causes, impacts, and solutions. *Corporate Governance: The international journal of business in society*.
- Baudry, J., Bunce, R., & Burel, F. (2000). Hedgerows: an international perspective on their origin, function and management. *Journal of environmental management*, 60(1), 7-22.
- Berg, J. v. d. (2019, 27-09-2019). De natuurbeschermer, boer en stikstofcrisis: 'Op deze manier gaat het niet goed samen'. . *Volkskrant*. Retrieved from <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/de-natuurbeschermer-boer-en-stikstofcrisis-op-deze-manier-gaat-het-niet-goed-samen~b0dd2e58/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Bijnen, M. v. (2016). Ambacht van heggenvlechten is immaterieel cultureel erfgoed : Zagen en vlechten voor natuurbehoud. *Traditie : Passie voor immaterieel erfgoed*, 32-35.
- Bokdam, J., & Smit, A. (1979). Heggenlandschappen vervullen niet alleen als broedgebied een belangrijke functie Behoud en beheer van heggen en houtwallen in Noord-Brabant. *Het vogeljaar*, 27(5), 254-259.
- Bonaiuto, M., Carrus, G., Martorella, H., & Bonnes, M. (2002). Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas. *Journal of economic psychology*, 23(5), 631-653.
- Braitto, M. T., Böck, K., Flint, C., Muhar, A., Muhar, S., & Penker, M. (2017). Human-nature relationships and linkages to environmental behaviour. *Environmental Values*, 26(3), 365-389.
- Brak, A., Bruls, A., Huang, X., Kat, R., Kruiswijk, L., & Mparmpakonstanti, A. (2019). Modern agriculture in an ancient landscape; Balancing cultural and ecological values with economic viability for farming in the Maasheggen UNESCO Man and Biosphere area. *WUR*.
- Bruggeman, M. (2009). Vierlingsbeek volgens de taxateur van het Kadaster.
- Burel, F., & Baudry, J. (1995). Social, aesthetic and ecological aspects of hedgerows in rural landscapes as a framework for greenways. *Landscape and urban planning*, 33(1-3), 327-340.
- Burnes, B. (2005). Complexity theories and organizational change. *International journal of management reviews*, 7(2), 73-90.
- Callaghan, G. (2008). Evaluation and negotiated order: Developing the application of complexity theory. *Evaluation*, 14(4), 399-411.
- Coleman, P. T., Vallacher, R. R., Nowak, A., & Bui-Wrzosinska, L. (2007). Intractable conflict as an attractor: A dynamical systems approach to conflict escalation and intractability. *American behavioral scientist*, 50(11), 1454-1475.
- Concepción, E. D., Díaz, M., & Baquero, R. A. (2008). Effects of landscape complexity on the ecological effectiveness of agri-environment schemes. *Landscape Ecology*, 23(2), 135-148.
- De Snoo, G. R., Herzon, I., Staats, H., Burton, R. J., Schindler, S., van Dijk, J., . . . Wrbka, T. (2013). Toward effective nature conservation on farmland: making farmers matter. *Conservation letters*, 6(1), 66-72.

- de Vrieze, J. (1979). Hun betekenis voor de vogels Overzicht van de belangrijkste oude strookvormige begroeiingen in Nederland. *Het vogeljaar*, 27(5), 265-270.
- Deckers, B., Hermy, M., & Muys, B. (2004). Factors affecting plant species composition of hedgerows: relative importance and hierarchy. *Acta Oecologica*, 26(1), 23-37.
- Dirkmaat, J. (2006). *Nederland weer mooi: op weg naar een natuurrijk en idyllisch landschap*: ANWB Media-Boeken & Gidsen.
- Drenthen, M. (2017). Rewilding, landschap en identiteit. *De Levende Natuur*.
- Farjon, J., Dijkstra, H., Dirkx, G., & Koomen, A. (2001). *Ontwerp voor indicator identiteit; monitoringsysteem kwaliteit groene ruimte (MKGR)* (416). Retrieved from WUR
- Flick, U. (2015). *Introducing research methodology: A beginner's guide to doing a research project*: Sage.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.
- Forman, R. T., & Baudry, J. (1984). Hedgerows and hedgerow networks in landscape ecology. *Environmental management*, 8(6), 495-510.
- Ganzevoort, W., & van den Born, R. J. (2020). Understanding citizens' action for nature: The profile, motivations and experiences of Dutch nature volunteers. *Journal for Nature Conservation*, 125824.
- Gelderlander. (1980, 03-04-1980). Oeffelt tegen beheerplan. *De Gelderlander*.
- Geloven, A. v. (2009). Grave volgens de taxateur van het Kadaster.
- Gosling, E., & Williams, K. J. (2010). Connectedness to nature, place attachment and conservation behaviour: Testing connectedness theory among farmers. *Journal of environmental psychology*, 30(3), 298-304.
- Grutters, M. (2017). *Heggenvlechten: Het praktisch handboek voor aanplant, ecologisch, cultuurhistorisch beheer en restauratie van heggen*. Grafipoint, Boxmeer.
- Hakkenes, E. (2020, 02-04-2020). De kloof tussen Schouten en de boeren blijkt te groot. *Trouw*. Retrieved from <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/de-kloof-tussen-schouten-en-de-boeren-blijkt-te-groot~b0fd6bbb/>
- Herington, M. J., & van de Fliert, E. (2018). Positive deviance in theory and practice: A conceptual review. *Deviant Behavior*, 39(5), 664-678.
- Hughes, A. R., Inouye, B. D., Johnson, M. T., Underwood, N., & Vellend, M. (2008). Ecological consequences of genetic diversity. *Ecology Letters*, 11(6), 609-623.
- Idrissou, L., Aarts, N., Leeuwis, C., & Van Paassen, A. (2016). Identity dynamics and conflict in collaborative processes: The case of participatory management of protected areas in benin. *Journal of Environmental Protection*, 7(13), 1981.
- Janssen, A. (2019). *Onderzoek naar toponiemen en veldnamen in het Maasheggengebied*. Retrieved from Gemeente Boxmeer
- Jeanneret, P., Schüpbach, B., & Luka, H. (2003). Quantifying the impact of landscape and habitat features on biodiversity in cultivated landscapes. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 98(1-3), 311-320.
- Jensen, L. (2018). *Wij tegen het water: een eeuwenoude strijd*: Uitgeverij Vantilt.
- Jones, A., Hayes, M. J., & Sackville Hamilton, N. (2001). The effect of provenance on the performance of *Crataegus monogyna* in hedges. *Journal of applied Ecology*, 38(5), 952-962.
- Kächele, H., & Dabbert, S. (2002). An economic approach for a better understanding of conflicts between farmers and nature conservationists—an application of the decision support system MODAM to the Lower Odra Valley National Park. *Agricultural Systems*, 74(2), 241-255.
- Keulartz, J. (2009). European nature conservation and restoration policy—Problems and perspectives. *Restoration Ecology*, 17(4), 446-450.
- Khaddari, R. (2019, 18-10-2019). Amsterdamse boeren: 'Ons gras neemt ook stikstof op'. *Het Parool*. Retrieved from <https://www.parool.nl/amsterdam/amsterdamse-boeren-ons-gras-neemt-ook-stikstof-op~bcc23397/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

- King-Hill, S. (2015). Critical analysis of Maslow's hierarchy of need. *The STeP Journal (Student Teacher Perspectives)*, 2 (4). pp. 54-57.
- Klijn, J. A. (2011). *Wisselend getij: omgang met en beleid voor natuur en landschap in verleden en heden; een essayistische beschouwing: achtergronddocument bij Natuurverkenning 2011*. Retrieved from WUR
- Kockelkoren, P. (1995). *Ethical aspects of Plant Biotechnology. Report for the Dutch Government Commission of Ethical aspects of Biotechnology in Plants*. Paper presented at the Agriculture and Spirituality: essays from the crossroads conference at Wageningen Agriculture University.
- Lauret, V., Delibes-Mateos, M., Mougeot, F., & Arroyo-Lopez, B. (2020). Understanding conservation conflicts associated with rodent outbreaks in farmland areas. *Ambio*, 49(5), 1122-1133.
- Leeuwis, C., & Aarts, N. (2011). Rethinking communication in innovation processes: creating space for change in complex systems. *Journal of agricultural education and extension*, 17(1), 21-36.
- Londo, G. (1968). De Maasheggen botanisch bekeken. *De Levende Natuur*, 71(11), 241-245.
- Loon, R. v., & Maes, B. (2011). *Rapport Maasheggen. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in de terreinen van Staatsbosbeheer*. Retrieved from Berg&Dal, Utrecht:
- Madden, F., & McQuinn, B. (2014). Conservation's blind spot: The case for conflict transformation in wildlife conservation. *Biological conservation*, 178, 97-106.
- Maes, B., Bastiaens, J., Brinkkemper, O., Deforce, K., Rövekamp, C., Van den Bremt, P., & Zwaenepoel, A. (2006). Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen. *Boom, Amsterdam*.
- Maes, B., Bont, G. d., Ceelen, R., Loon, R. v., & Roeleveld, L. (2006). *Rapport Inventarisatie Maasheggen Gemeente Boxmeer*. Retrieved from Boxmeer
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*. *Psychological Review*, 50(4), pp. 370–396.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper.
- Matson, P. A., Naylor, R., & Ortiz-Monasterio, I. (1998). Integration of environmental, agronomic, and economic aspects of fertilizer management. *Science*, 280(5360), 112-115.
- Matson, P. A., Parton, W. J., Power, A. G., & Swift, M. J. (1997). Agricultural intensification and ecosystem properties. *Science*, 277(5325), 504-509.
- Ministerie van Landbouw, N. e. V. g. o.-.-. Natura2000.
- Montgomery, I., Caruso, T., & Reid, N. (2020). Hedgerows as Ecosystems: Service Delivery, Management, and Restoration. *Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics*, 51, 81-102.
- Norris, K. (2008). Agriculture and biodiversity conservation: opportunity knocks. *Conservation letters*, 1(1), 2-11.
- Pees, E. (2018). *Natuurlijke vijanden? Verschuivingen in het denken over de relatie natuurbescherming-landbouw in Nederland en Groot-Brittannië (1905-1985)*.
- Piek, H., & van Tooren, B. (2005). 100 jaar veranderingen in natuurbeheer bij Natuurmonumenten. *De Levende Natuur*, 106(3), 134-137.
- Renes, J. (1992). *Historische landschapselementen: een lijst met definities en literatuur (0927-4499)*. Retrieved from
- Roeleveld, L., & Gielen, J. (2006). *Vlechthekken van de Achterhoek. Heden, verleden en toekomst van een vergeten landschapselement*. Retrieved from Stichting Landschapsbeheer Gelderland
- Roy, V., & de Blois, S. (2008). Evaluating hedgerow corridors for the conservation of native forest herb diversity. *Biological conservation*, 141(1), 298-307.
- Runhaar, H., Melman, T. C., Boonstra, F., Erisman, J., Horlings, L., De Snoo, G., . . . Arts, B. (2017). Promoting nature conservation by Dutch farmers: a governance perspective. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 15(3), 264-281.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of environmental psychology*, 30(1), 1-10.

- Schotman, A., Ottburg, F., Poelmans, W., & Corporaal, A. (2014). *Naar effectief gebiedsgericht agrarisch natuurbeheer in Noord-Brabant: handreiking voor collectieven in het kader van de stelstelherziening ANLb2016*. Retrieved from
- Schotman, A., Ottburg, F., Poelmans, W., & Teunissen, A. (2015). Samen met collectieven 'lerend beheren'. *Vakblad Natuur Bos Landschap*, 2015(5), 24-29.
- Schultz, P. W. (2001). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere. *Journal of environmental psychology*, 21(4), 327-339.
- Sheail, J. (1995). Nature protection, ecologists and the farming context: a UK historical context. *Journal of Rural Studies*, 11(1), 79-88.
- Siebert, R., Berger, G., Lorenz, J., & Pfeffer, H. (2010). Assessing German farmers' attitudes regarding nature conservation set-aside in regions dominated by arable farming. *Journal for Nature Conservation*, 18(4), 327-337.
- Spreitzer, G. M., & Sonenshein, S. (2004). Toward the construct definition of positive deviance. *American behavioral scientist*, 47(6), 828-847.
- Stedman, R. C. (2003). Is it really just a social construction?: The contribution of the physical environment to sense of place. *Society & Natural Resources*, 16(8), 671-685.
- Stets, J. E., & Biga, C. F. (2003). Bringing identity theory into environmental sociology. *Sociological Theory*, 21(4), 398-423.
- Stokstad, E. (2019). Nitrogen crisis threatens Dutch environment—and economy. In: American Association for the Advancement of Science.
- UNESCO. Biosphere reserves. <https://en.unesco.org/biosphere>
- Van den Born, R. J. (2008). Rethinking nature: public visions in the Netherlands. *Environmental Values*, 17(1), 83-109.
- Van den Born, R. J., Lenders, R. H., de Groot, W. T., & Huijsman, E. (2001). The new biophilia: an exploration of visions of nature in Western countries. *Environmental conservation*, 65-75.
- Vereniging-Nederlands-Cultuurlandschap. (2017). *GEHECHT AAN HEGGEN. Visie Maasheggen gemeente Mook en Middelaar*. Retrieved from: Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Beek-Ubbergen.
- Verschuren, P., Doorewaard, H., & Mellion, M. (2010). *Designing a research project* (Vol. 2): Eleven International Publishing The Hague.
- Vrieze, J. d. (1978). *De Maasheggen*. Nijmegen: Uitgave Studiegroep Maasheggen.
- Walls, J. L., & Hoffman, A. J. (2013). Exceptional boards: Environmental experience and positive deviance from institutional norms. *Journal of Organizational Behavior*, 34(2), 253-271.
- WereldNatuurFonds. (2020). *Living Planet Report Nederland. Natuur en landbouw verbonden*. Retrieved from: <https://www.wwf.nl/wat-we-doen/focus/biodiversiteit/living-planet-report>
- Westerink-Petersen, J. (2010). Eerlijke beloning voor diensten boer. *Kennis Online*, 7(april), 35-35.
- Westhoff, V. (1970). *Oecologische grondslagen van natuurbehoud en natuurbeheer*.
- Wolff, W. J., Berdowski, J., Bink, F., & Broekhuizen, S. (1988). *De internationale betekenis van de Nederlandse natuur*. Retrieved from WUR
- Young, J., Watt, A., Nowicki, P., Alard, D., Clitherow, J., Henle, K., . . . Matouch, S. (2005). Towards sustainable land use: identifying and managing the conflicts between human activities and biodiversity conservation in Europe. *Biodiversity & Conservation*, 14(7), 1641-1661.
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. *Jurnal Kemanusiaan*, 5(1).
- Zonderwijk, P. (1955). De maasheggen te Vierlingsbeek. *De Levende Natuur*, 58(7), 144-146.

Bijlage 1. Interviewgide

Intro	Mijn naam is Eline, en ik ben Master studente biologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Binnen mijn biologie opleiding heb ik gekozen voor een specialisatie 'science in society'. Dit houdt in dat ik mij nu richt op sociaal en maatschappelijk relevante vraagstukken binnen de biologie. Binnen dit thema doe ik onderzoek in het Maasheggengebied naar de heggen, het heggenvlechten en de cultuurhistorie van het gebied. Mijn belangrijkste vraag is: waarom is natuurinclusieve landbouw in het Maasheggengebied succesvol?
Doel interview	Door middel van interviews hoop ik inzicht te krijgen in wat betrokkenen motiveert tot het beheren, onderhouden en herstellen van de heggen. Dankzij de heggen is er een biodivers agrarisch gebied ontstaan. Het gebied is ecologisch gezien heel belangrijk voor het behouden van Nederlandse soorten, zowel plant als dier. Na een periode waarin de heggen leken te verdwijnen uit het landschap, worden deze weer gekoesterd. Daarom wil ik het met u graag hebben over de rol van natuurbeschermers, boeren en vrijwilligers in het beheer van het gebied en hoe deze ommekeer tot stand is gekomen.
Vertrouwelijkheid	De resultaten van dit interview zullen anoniem verwerkt worden. Dat wil zeggen dat uw persoonlijke gegevens niet gebruikt of genoemd zullen worden. Daarnaast zullen de dingen die u mij vertelt en de informatie die u mij geeft alleen voor dit onderzoek gebruikt worden.
Opname	Ik heb opnameapparatuur meegenomen, waarmee dit gesprek wordt opgenomen. Vanuit de wet is voorgeschreven dat ik eerst om toestemming moet vragen als er gebruik gemaakt wordt van opnameapparatuur. Daarom vraag ik zo meteen, als de recorder loopt, nogmaals of u toestemming geeft dat dit gesprek wordt opgenomen. Vindt u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen?
Onderwerp	Vraagstellingen
Persoonlijke achtergrond	<ul style="list-style-type: none"> • Persoonlijk invullen <p>Hoe zou u zelf uw rol in het onderhoud en beschermen van de heggen beschrijven?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Doet u dat op vrijwillige basis? • Vanuit een bepaalde organisatie? • Hoe vaak / hoe veel tijd nemen uw werkzaamheden in beslag? • Hoe lang bent u al betrokken bij het beheer in het gebied? • Waaruit bestaan uw werkzaamheden? • Worden uw gronden nog agrarisch gebruikt?
Motivaties	<p>Waarom beheert/restaureert/onderhoud/vlecht u heggen in het Maasheggengebied?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Wordt het vlechten/behouden van heggen op eigen terrein gestimuleerd door bijvoorbeeld de gemeente? • Zijn er subsidies te krijgen voor het vlechten/behouden van heggen op eigen terrein? Staan deze -volgens u- in verhouding tot de hoeveelheid werk die de heggen vragen?

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Zijn de subsidies voor u een reden om de heggen te behouden? • Van wie heeft u het vlechten/onderhoud geleerd? • Is het heggenvlechten een traditie? Vind u dat deze traditie in stand zou moeten worden gehouden? • Doet u het voor de natuur? • Doet u het uit praktische overwegingen: voor de scheiding van percelen? • Is het vlechten een groepsactiviteit waar u aan meedoet voor de gezelligheid? • voor de schoonheid van het gebied? • ik ben er heel goed in en vind het een leuke hobby?
	<p>Het heggenvlechten is belangrijk voor het imago van het gebied. Denkt u dat het heggenvlechten ook belangrijk is voor de natuur in het gebied?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hogere biodiversiteit door heggenvlechten ten opzichte van ‘gewone’ heggen? • Is er een vaste vlecht- en snoei techniek vastgelegd in afspraken over het beheer? Hoe is er besloten hoe er gevlochten en gesnoeid moet worden?
Sense of place	<p>Zelf kom ik uit Gouda, en het vele water en de langwerpige veenweides geven mij altijd een gevoel van thuiskomen. Denkt u dat de mensen die in het Maasheggengebied wonen en werken ‘thuiskomen’ tussen de heggen?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wel/niet? • Hoe is dat voor u zelf? • Hoe lang woont/werkt u al in het Maasheggengebied? • Als pas kortgeleden naar het gebied verhuisd: hoe dacht u dat het Maasheggengebied zou zijn toen u er naartoe verhuisde? Hoe verhouden uw verwachtingen zich tot de realiteit?
	<p>Denkt u dat er zoiets bestaat als “de Maasheggenboer”?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat maakt de Maasheggenboer uniek? • Denkt u dat de identiteit “maasheggenboer” belangrijk is voor de mensen/bedrijven in het gebied? <ul style="list-style-type: none"> ○ Persoonlijk? ○ Economisch?
Geschiedenis Maasheggengebied / heggenvlechten	<p>Kunt u mij iets vertellen over de geschiedenis van het heggenvlechten in de Maasheggen? Waarom denkt u dat juist in dit gebied het heggenvlechten zo’n sterk gebruik geworden en gebleven is?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe lang werkt u al in het Maasheggengebied? • Hoe denkt u dat het gebied er 100 jaar geleden uit heeft gezien? • Vind u dat het gebied hersteld moet worden met dat beeld als einddoel? • Sinds wanneer worden er in de Maasheggen heggen gevlochten? • Waarom juist in dit gebied? • Vindt u dat de geschiedenis van een gebied belangrijk is voor het opstellen van beheersplannen van natuurgebieden? • Hoe belangrijk vindt u de geschiedenis van het heggenvlechten en het Maasheggengebied? • Wat was voor u de reden om opnieuw te leren hoe het vlechten van de heggen traditioneel gedaan werd?

	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe werd dit idee in de omgeving ontvangen? Waren mensen enthousiast? • Worden de heggen en het vlechten gewaardeerd door alle betrokkenen?
Heggenvlechten	<p>Het heggenvlechten als gebruik was aan het verdwijnen. Wat denkt u dat de redenen hiervoor waren?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe is het weer opnieuw leven ingeblazen? • Hoe werd dit idee in de omgeving ontvangen? Waren mensen enthousiast? • Vindt u het belangrijk dat het heggenvlechten nieuw leven ingeblazen is? • Waarom wel/niet?
	<p>Door wie werden de heggen traditioneel gevlochten? Wie vlechten de heggen tegenwoordig?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijwilligers? • Jonge mensen of oudere mensen? • Werken de verschillende betrokkenen samen? Hoe ziet die samenwerking er uit? • Is die samenwerking spontaan ontstaan of werd dit gefaciliteerd door gemeente/natuurbeschermingsorganisaties?
Boeren in het Maasheggengebied	<p>Hoe actief zijn/worden boeren betrokken bij het huidige beheer van de heggen in het Maasheggengebied?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bent u tevreden over de samenwerking tussen boeren en andere betrokkenen in het gebied? • Vind u dat boeren meer/minder inspraak zouden moeten krijgen in hoe de heggen beheerd worden? • Vind u het een taak voor specifiek boeren om de heggen te onderhouden/behouden? • Heeft u bezwaren tegen het betrekken van boeren bij het beheer van de heggen? • Ziet u voordelen van het betrekken van boeren bij het beheer van de heggen?
Beleid in de Maasheggen	<p>Door de jaren heen is er de nodige discussie geweest over het beheer van de Maasheggen. Weet u hoe het huidige beheerplan is ontvangen door de betrokkenen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe is het plan opgesteld, door 1 organisatie/gemeente, of juist participatief? • Wat is er in het huidige beheer anders dan voorheen? • Waardoor komt, denkt u, de weerstand/acceptatie van het huidige beheer?
	<p>Vindt u het belangrijk dat natuur een gebruiksdoel heeft (recreatie, agrarisch gebied etc)?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wel/niet? • Vindt u dat beheerdoelen aangepast moeten worden aan dat gebruiksdoel? Waarom?
	<p>Vindt u dat de bescherming van het gebied een succes is?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wel/niet?

	<ul style="list-style-type: none"> • Wat kan er verbeterd worden? • Wat moet er zeker gehandhaafd worden?
Maasheggen natuur / houding ten opzichte van natuur	<p>Vind u dat het Maasheggengebied natuur is?</p> <p><u>Probes</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wel/niet? • Hoe vaak wandel/fiets/recreëert u in het gebied? • Wat waardeert u het meest van de omgeving? • Hoe belangrijk vindt u het dat de natuur 'gebruikt' kan worden om te werken/recreëren/voedsel te verbouwen? • Hoe belangrijk vindt u het dat er in de Maasheggen een grote diversiteit aan planten en dieren is? • Hoe belangrijk vindt u het dat er in het Maasheggengebied menselijk beheer plaatsvindt?
	<p>Wat vindt u dat de rol van de mens is in de natuur? Denk aan gebruiksdoelen, beschermings of beheersmaatregelen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom? • Ervaart u dit ook zo in het Maasheggengebied? • Kunt u voorbeelden geven in het Maasheggengebied?
Afsluiting interview	<p>Kent u misschien nog meer mensen die ik zou kunnen interviewen voor dit onderzoek?</p> <p>Dat was mijn laatste vraag aan u. Heel erg bedankt voor uw tijd. Heeft u nog vragen voor mij?</p>
	<p>Nogmaals bedankt voor uw tijd. Ik zal nu de opname stoppen. Mocht u later toch nog vragen hebben kunt u mij altijd bereiken via mail of telefoon.</p>

Bijlage 2. Codes

Axiale codes Interviews	Axiale codes Archiefmateriaal
Ambitie gebied	Ambitie gebied
Beleid	Beleid
Biodiversiteit	Biodiversiteit
Ecologie	Conflict boeren
Efficiënt produceren	Efficiënt produceren
emotionele binding	Financiën
Financiën	Grondbezit
Heggenonderhoud	Handhaving
Heggenvlechten	Heggenonderhoud
Historie	Historie
Kavelruil	Kwaliteit landschap
Kwaliteit landschap	Mentaliteit
Mentaliteit	Promotie gebied
Natuurbeelden	Ruilverkaveling
Promotie gebied	Samenwerking
Promotie maasheggen	
Samenwerking	
Storytelling	
Streekproducten	
Vrijwilligers	

Bijlage 3. Lijst van krantenartikelen 1960-1990

Krant	Titel	Datum
Boxmeers Weekblad	Boxmeers weekblad: bescherming van uniek landschap	9-08-68
Gelderlander	Tussen Vierlingsbeek en Oeffelt uniek landschap	22-05-69
Gelderlander	Maasheggenland gaat naar Staatsbosbeheer	16-12-72
Boxmeers Weekblad	Praktijken van boeren ontoelaatbaar: Maasheggen worden ernstig bedreigd	14-02-74
Boxmeers Weekblad	Ook in Oeffelt nieuw reservaat	19-11-74
Gelderlander	College Boxmeer overlegt met CRM bescherming Maasheggen	20-03-76
Gelderlander	Agrariërs willen hoger bedrag	28-10-76
Gelderlander	Geen akkoord onderhoud Maasheggen	5-11-77
Gelderlander	Agrariërs laten hun stem horen	11-11-78
Gelderlander	Zonder mooie dingen kun je niet leven	11-11-78
Boxmeers Weekblad	Boek Maasheggen 'prachtig stuk werk'	16-11-78
Boxmeers Weekblad	Brabants Landschap aan het werk in Maasheggengebied	22-3-79
De Echo	Veel problemen rond Maasheggenlandschap	7-11-79
Gelderlander	Beheersplan Maasheggen	2-2-80
Gelderlander	Nog tien bonnen voor rooien van Maasheggen	29-3-80
De Echo	NCB afd. Oeffelt hield vergadering over de kwestie Maasheggen	2-4-80
Gelderlander	Oeffelt tegen beheersplan	3-4-80
Boxmeers Weekblad	Maasheggen: 'n netelige kwestie	3-4-80
Gelderlander	Brandbrief van boeren Oeffelt naar provincie	7-7-80
Gelderlander	Boeren blij met onderhoudsplan Maasheggen	23-9-80
De Maaskanter	Onderhoud Maasheggen, Land van Cuijk, voorlopig verzekerd	24-9-80
Gelderlander	Boxmeer blij met onderhoud Maasheggen	26-9-80

De Maaskanter	Onderhoud Maasheggen officieel van start	8-10-80
Boxmeers Weekblad	Oeffeltse boeren tegen ruilverkavelingsplannen in Maasheggengebied	18-12-80
Boxmeers Weekblad	Vierentwintig boeren in Boxmeer dienen bezwaarschrift in	31-12-80
Gelderlander	Boetes geëist voor kappen van Maasheggen	9-4-81
Boxmeers weekblad	Boetes van 350 gulden geëist voor het rooien van Maasheggen	9-4-81
Gelderlander	Kapverbod Maasheggen	23-9-81
Gelderlander	Over kapverbod eerst nog overleg Boxmeer met boeren	25-9-81
Noord-Oost post	Boxmer vecht voor behoud Maasheggen	31-3-82
Gelderlander	Toekomst Maasheggen vastgesteld	4-5-82
Cuijks Weekblad	Maasheggen in Land van Cuijk beschermd	19-05-82
Gelderlander	Maasheggen Oeffelt geen bescherming	2-6-82
Gelderlander	APV effectief tegen rooien	2-6-82
Gelderlander	Ook in Vierlingsbeek bescherming Maasheggen	17-12-82

Bijlage 4. Tijdlijn Maasheggengebied

